

ЧАСТИНА I

1.1. СУЧАСНИЙ ДОСВІД ПОЛІТИКИ УРЯДІВ ДЕРЖАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ З «ЄВРЕЙСЬКОГО ПИТАННЯ» ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Проблеми сучасної ідентичності євреїв Європи та її розвитку

Проблема розвитку ідентичності євреїв Європи та досвід політики урядів держав ЄС щодо «єврейського питання» є однією з актуальних проблем сучасної юдаїки. Зростання рівня антисемітизму та значні зміни у структурі європейських єврейських общин, що викликані еміграцією євреїв Європи на інші континенти, призвели протягом останніх років до доволі серйозних трансформацій у сфері єврейської ідентичності. Зокрема, 2018 року було проведено масштабне дослідження науковців Інституту вивчення єврейської політики, присвячене ідентичності євреїв Європи. Звіт JPR за назвою «Ідентичність європейських євреїв: мозаїчна або монолітна? Емпіричний аналіз восьми європейських країн» («European Jewish identity: Mosaic or monolith? An empirical assessment of eight European countries»), автором якого є старший науковий співробітник д-р Девід Грехем, проливає світло на питання, чи існує таке поняття, як «європейська єврейська ідентичність», і якщо так, то що воно собою являє.

Дослідження порівнює європейську картину з двома основними центрами світового єврейства – США та Ізраїлем – та розглядає природу й склад єврейської ідентичності у всій Європі, досліджуючи три головні її стовпи: віру, відчуття належності до народу та особливості поведінки, навколо яких і збудована єврейська ідентичність.

Дослідження стало можливим завдяки появі опитування у 2012 році, що було проведено Агентством ЄС з основних прав (*Agency for Fundamental Rights, FRA*). У ньому вивчався досвід єврейського народу та сприйняття антисемітизму у дев'яти державах-членах ЄС – Бельгії, Франції, Німеччини, Угорщини, Італії, Латвії, Румунії, Швеції та Великобританії. Окрім збору

даних про антисемітизм, у дослідженні вивчалися різні аспекти єврейства респондентів, аби з'ясувати, як сприймають антисемітизм різні типи євреїв. У цьому дослідженні основна увага приділяється даним, зібраним стосовно «єврейства», що дозволяє проводити прямі зіставлення життя у різних європейських єврейських общинах. Автори доповіді дійшли висновку, що сьогодні не існує монолітної європейської ідентичності. У кожній країні вона різна. Таким чином, автори доповіді детально висвітлили усе розмаїття єврейської ідентичності в Європі, підкреслюючи такі ключові відмінності:

- У Бельгії, де єврейські батьки, скоріш за все, відправляють своїх дітей до єврейської школи, існує унікальна поляризація між релігійними та нерелігійними євреями;

- У Франції євреї демонструють найсильніші почуття, відчуваючи себе частиною єврейського народу. Вони також мають найвищий рівень емоційної прив'язки до Ізраїлю;

- Єврейська община Німеччини налічує найбільшу частку євреїв, що народилися за кордоном, і разом із общиною Угорщини являє собою наймолодше єврейське населення;

- В Угорщині найбільший відносний пріоритет у єврейській ідентичності має «боротьба із антисемітизмом» і демонструється найслабший рівень підтримки Ізраїлю;

- В Італії респонденти менш схильні повідомляти про те, що вони є євреями за народженням або що обоє їхніх батьків – євреї;

- Євреї Латвії є найбільш літнім населенням та частіше за інших вступають у змішані шлюби;

- Євреї Швеції надають велике значення «боротьбі із антисемітизмом», незважаючи на те, що порівняно нечасто із ним стикаються. Вони також дотримуються лише декількох єврейських традицій;

- У Великобританії євреї найбільш релігійні та найменше страждають від антисемітизму. Вони, скоріш за все, є євреями за народженням та із найменшою вірогідністю будуть вступати у змішаний шлюб [1].

Слід зазначити, що, незважаючи на відсутність «монолітної» ідентичності у євреїв Європи, є доволі велика кількість речей, що

їх об'єднує. Це – перш за все – пам'ять про Голокост, який сприймається як процес цілеспрямованого знищення усього європейського єврейства. Окрім того, завдяки зваженій політиці органів європейської влади європейських держав, постановам Європейського парламенту та діяльності Єврокомісії вироблене єдине визначення антисемітизму в ЄС та поступово впроваджуються єдині заходи, спрямовані на його подолання. На жаль, слід відзначити, що антисемітизм і надалі залишається тим явищем, яке постійно «нагадує» євреям Європи про їхнє походження. Про це свідчать дані соціологічного опитування, проведеного Агентством Європейського Союзу з основних прав (*European Union Agency for Fundamental Rights*). Згідно з даними звіту 89% опитаних євреїв заявили, що антисемітизм в ЄС значно зріс за останні п'ять років, причому 85% визнали, що антисемітизм був найсерйознішою проблемою в суспільстві, із якою вони стикнулися [2].

Звіт засновано на найбільшому опитуванні стосовно антисемітизму, проведеному в світі. У ньому взяли участь 16 400 респондентів з 29 країн – членів ЄС. Майже третина (30%) респондентів заявила, що особисто стикалися із антисемітськими проявами. З десятків тисяч опитаних євреїв 80% заявили соціологам EUAFR, що вони утрималися від повідомлення про антисемітські інциденти в поліцію та інші органи влади. Третина респондентів сказала, що вони вирішили триматися подалі від заходів, що проводяться в єврейських общинах та єврейських установах, побоюючись за свою власну безпеку. Респонденти повідомили, що найбільш поширені антисемітські коментарі, із якими вони стикалися, містили такі вислови, як «євреї мають занадто багато влади та впливу», «євреї використовують Голокост для захисту своїх власних інтересів» та «Ізраїль ставиться до палестинців так само, як нацисти ставилися до євреїв». Яков Хагоель, віце-голова Всесвітньої сіоністської організації, заявив з цього приводу: «Ми очікуємо, що... законодавство та його правозастосування будуть суворішими, будуть знаходитися бюджети для реалізації рішень, вестися просвіта про антисемітизм. Євреї є лояльними громадянами країн, у яких вони вирішили жити, і уряди цих європейських країн несуть відповідальність за гарантування їхньої безпеки» [2].

Дані базуються на соціологічному опитуванні, проведеному Агентством з основних прав Європейського Союзу в 2018 році. Серед молодих респондентів у віці 16–34 років 45% заявили, що вони воліють не носити та не демонструвати єврейський одяг та атрибути на публіці, тому що їх непокоїть їхня безпека. Молоді євреї, що брали участь в опитуванні, мешкають в Австрії, Бельгії, Данії, Франції, Німеччині, Угорщині, Італії, Нідерландах, Польщі, Іспанії, Швеції та Великобританії. Загалом, 44% опитаних молодих євреїв-європейців заявили, що вони зазнавали антисемітських переслідувань, що на 12% вище, ніж у більш старших респондентів. Згідно з опитуванням, 80% молодих жертв не повідомляють про переслідування в поліцію або інші органи влади. Майже дві третини, або 62% молодих респондентів, заявили, що відчують «сильну прив'язаність» до Ізраїлю, і ця частка майже ідентична рівню їх прихильності до країн свого проживання. Тільки 35% опитаних повідомили, що мають таке саме ставлення до Європейського Союзу. «Молоді єврейські європейці дуже прив'язані до своєї єврейської ідентичності. Я засмучена тим, що вони побоюються за свою безпеку в Європі, не наважуються носити кіпу, а деякі навіть розглядають питання про еміграцію», – наголосила у своїй заяві комісар ЄС з правосуддя, споживачів та гендерної рівності Вера Йоурова [3].

Проблема ідентичності членів єврейських общин Європи на сьогодні актуальна як ніколи. На жаль, уряди багатьох країн Європи досі не поставили собі запитання, чому євреї їдуть з їхніх країн, чому представники крайніх правих та пропалестинських організацій можуть поводитися агресивно та намагаються залякувати єврейських лідерів, активістів та прихожан синагог, зокрема, проведенням кривавих терористичних актів.

Проблеми розвитку сучасної єврейської громади Великої Британії (2018–2019 рр.)

Бурхливі події у політичному житті Великої Британії, пов'язані із Brexit, виявили протягом останніх місяців низку проблем, зокрема, у сфері міжнаціональних відносин. Поляризація британського суспільства та зростання напруги між пропалестин-

ськими організаціями та єврейською общиною країни сприяли виникненню цілої низки явищ, яких ніколи не було у британському суспільстві. Серед них – надання охорони євреям – членам британського Парламенту, постійні загрози на адресу єврейських лідерів, потік антисемітських публікацій у соціальних мережах. Усе це викликає серйозне занепокоєння у лідерів суспільної думки, політиків, релігійних лідерів Сполученого Королівства. Так, колишній головний рабин Великої Британії Джонатан Сакс нещодавно попередив британський загальний про те, що єврейська община може покинути країну через антисемітську кампанію, викликану лідером Лейбористської партії Джеремі Корбіном. Сакс заявив, зокрема, на шоу Ендрю Марра на BBC, що «коли люди чують ті слова, які виходять з вуст лідерів Лейбористської партії, а це добре видно у ранніх виступах Джеремі Корбіна, вони не можуть не відчувати екзистенціальної загрози» [4]. «Євреї мешкають у Британії з 1656 року. Я не знаю іншого випадку за ці 362 роки, коли б євреїв, більшість нашої спільноти, непокоїло питання: "А чи безпечна ця країна для наших дітей?"» [4]. В іншому своєму інтерв'ю Сакс назвав Корбіна «антисемітом», порівнявши його промову 2013 року, у якій він сказав, що «сіоністи не можуть зрозуміти британський спосіб мислення, незважаючи на те, що виростили у цій країні», із антиімміграційною промовою «Ріки крові» 1968 року консервативного британського депутата Еноха Пауелла. Сакс зазначив також, що він дуже довго мовчав та за 30 років свого суспільного життя не опублікував жодної політичної заяви. «Я повинен був попередити, що антисемітизм повернувся у континентальну Європу ще за наявної живої пам'яті про Голокост. Будь-хто, хто товаришує із ХАМАСом та "Хізбаллою", будь-хто, хто вільно використовує термін "сіоніст" без особливої обережності, ризикує увергнути жителів Великої Британії у той різновид полум'я ненависті, яке з'явилося у всій Європі та є масово безвідповідальним», – додав він [5].

При цьому нове дослідження, проведене вченими Інституту досліджень єврейської політики у Лондоні, показало, що лише 2,4% британців мають яскраво виражені антисемітські пере-

конання. Однак при цьому 30% громадян із «різним ступенем інтенсивності» підтримують ті чи інші антисемітські міфи. «В підсумку, майже 70% членів британського суспільства дотримуються прихильної думки про євреїв та "не мають антисемітських ідей та поглядів"», – відзначається у докладі лондонського Інституту вивчення єврейської політики (JPR). На думку експертів цієї дослідницької структури, це є дуже гарним показником, порівняно з іншими країнами Європи та світу. Джонатан Бойд, виконавчий директор JPR, відзначив у зв'язку з цим дослідженням, що антисемітизм є «дуже емоційною темою, і на тлі занепокоєння, яке існує з цього приводу у деяких членів єврейської общини, нам потрібні достовірні оцінки того, що відбувається». Соціологічне опитування проводилося серед більше ніж 4000 британців у період з кінця 2016 до початку 2018 року. Усім респондентам пропонувалося вказати, згодні вони чи не згодні з тими чи іншими міфами про євреїв, зокрема, чи роблять євреї позитивний внесок у життя британського суспільства, чи використовують Голокост у своїх цілях, чи вважають себе кращими за інших, чи багатіють за рахунок інших та ін. Також ставилися питання щодо Ізраїлю, ситуації на Близькому Сході та ставлення цієї країни до палестинців [6].

Слід зазначити, що історія свідчить про те, що британська влада не вперше слабо реагує на зростання активності агресивної меншості. Так, британські історики нещодавно з'ясували, що влада Сполученого Королівства свого часу ігнорувала зростання антисемітизму під час Другої світової війни. Про це свідчать архівні документи, опубліковані нещодавно Національним архівом Великої Британії. Згідно із цими документами, опублікованими виданням «The Times of London», британські чиновники помічали, що у країні поширювалися теорії змови, вандалізм, розповсюджувалася антисемітська література, однак звинувачували в цьому самих євреїв. У листі від травня 1943 року генеральний директор Міністерства інформації Кирил Редкліфф розповів, як антисемітизм швидко поширювався усюю країною, за винятком Північно-Східної Англії та Північної Ірландії. «Усі... висловили спільну згоду, що із початку війни спостерігалось значне

збільшення антисемітських настроїв. Вони, здавалося, вважали абсолютно безперечним, що збільшення антисемітських почуттів було викликане серйозними помилками у поведінці євреїв», – зазначає в своєму листі Редкліфф, описуючи настрої у британському уряді того часу. При цьому Редкліфф особисто дотримувався антисемітської позиції, звинувачуючи євреїв у власному скрутному становищі. «Я нагадав їм, що це була частина трагедії єврейської позиції, що їх особливі якості, якими можна захоплюватися у більш сприятливі часи, такі, як комерційна ініціатива та прагнення зберегти себе як незалежну спільноту серед націй, у воєнні часи обернулися проти них, тому що країна... почуває потребу у однорідності, яка вища за все інше», – додав він [7]. «Таймз» розказала про один з антисемітських інцидентів у період Другої світової війни, коли британці звинуватили євреїв у тисняві, що сталася у березні 1943 року в бомбосховищі, внаслідок якої загинуло більше 170 осіб [7].

Разом із цим у сучасного єврейства Великої Британії доволі багато різних, зокрема соціальних, проблем. Так, згідно із даними нової доповіді, має місце дефіцит доступного житла для єврейських сімей із досить низьким доходом. У деяких районах компактного проживання євреїв у Великої Британії вартість нерухомості надзвичайно висока, через що можливість купівлі будинку для них є недосяжною. Дослідження показало, що єврейські сім'ї із досить низьким рівнем доходу, очевидно, не можуть собі дозволити відвідувати синагоги, купляти кошерне м'ясо, традиційно вечеряти у п'ятницю ввечері та навіть запалювати свічки у Шабат. Дослідження, проведене JPR, також викриває масштаби проблем, пов'язаних із задоволенням потреб євреїв у житловому будівництві у дедалі слабших общинах. У доповіді говориться: «Незважаючи на те, що британські євреї живуть у порівняно благополучних частинах Сполученого Королівства та мають більш здоровий соціально-економічний профіль, ніж середній громадянин, це не означає, що не існує недоліків та поневірянь». Неблагополучні райони є в лондонських Гекні та Ребріджі, а також у деяких частинах Барнета, Герінгея, Енфілда, Brenta та Епінг-Фореста в Ессексі. «Як правило, євреї

живуть у більш дорогих частинах Лондона, і є досить мало районів із недорогим житлом, де проживають великі та зростаючі єврейські общини», – мовиться у доповіді [8]. У 2013 році спарений будинок у північному лондонському Гекні коштував у 11,6 раза більше середнього доходу місцевої єврейської пари. Для зростаючої кількості сімей хареді, у яких багато дітей, зростання цін на житло дедалі більше обмежує можливості знайти якесь житло у цьому районі. Аби знайти що-небудь більш доступне, треба заглиблюватися далі у передмістя до зростаючої общини Хартфордшира, де спарений будинок коштує у 5,8 раза більше місцевого доходу єврея. Дані взяті із достовірного дослідження, проведеного за ініціативи Суспільства промислових помешкань (*Industrial Dwellings Society, IDS*), житлової асоціації, заснованої у 1885 році єврейськими філантропами [8].

Слід зазначити, що останні зміни, які відбулися у економічній, політичній та соціальній сфері, викликали низку негативних явищ, які можуть негативно вплинути на долю сучасної общини Великої Британії. Зростання рівня антисемітизму, зокрема у соціальних мережах, викликало значну напругу у сфері міжнаціональних відносин у країні. На тлі погіршення соціальних умов життя членів єврейської общини та загального економічного спаду, викликаного наближенням Brexit, «без угоди», в найближчі роки можна буде прогнозувати зростання еміграції євреїв до Ізраїлю, Канади, США та інших країн. Британська єврейська община, що вижила в період Голокосту, може, зрештою, значно скоротитися або навіть припинити існування під тиском економічних факторів та хаосу, що посилюється на вулицях міст Великої Британії.

«Єврейське питання» у Великій Британії напередодні парламентських виборів 2019 року

Призначення дати загальних виборів 2019 року у Великобританії стало довгоочікуваним та несподіваним одночасно. Протягом багатьох років представники національних меншин країни чекали на можливу зміну керівництва Лейбористської партії до того, як у країні відбудуться будь-які вибори, але цього не сталося. Тому більшість експертів сходиться на думці, що зміна

влади у країні може серйозно вплинути на ситуацію із міжнародними відносинами, а на єврейську общину чекає важкий період.

Загалом ситуація, що склалася навколо парламентських виборів у Великобританії, має унікальний характер. Уперше за всю політичну історію країни лідери єврейських общин та релігійних організацій країни висловилися проти однієї з політичних сил – Лейбористської партії.

Так, напередодні виборів 12 грудня 2019 року лондонський рабин Джонатан Ромен наголосив, що уряд, очолюваний Джеремі Корбіном, «буде становити небезпеку для єврейського життя, яким ми його знаємо» [9]. Раніше провідні єврейські лідери країни заявляли про те, що 300-тисячна єврейська община буде змушена покинути Великобританію, якщо Корбін прийде до влади. Ромен при цьому наголосив, що «проблема не в лейбористській партії ... проблема в Джеремі Корбіні» [9]. Старший рабин закликав свою общину голосувати за ту партію, яка «з найбільшою ймовірністю переможе лейбористів». Рабин Джонатан Ромен написав 823 сім'ям, які відвідують його синагогу в Мейденхеді, зазначивши, що раніше «ніколи навіть не смів пропонувати кому-небудь, яким чином йому слід голосувати», але «ці вибори відрізняються» [9]. Організація «The Jewish Labour Movement», яка входила в лейбористську партію протягом десятиліть, заявила, що не буде проводити активної кампанії за уряд лейбористів. У заяві JLM ідеться про те, що з тих пір, як пан Корбін став лідером партії у 2015 році, «культури антисемітизму було дозволено виникати і розвиватися ... на всіх рівнях» [10]. Про рішення, прийняте єврейськими лідерами, на всю країну заявив також голова Консервативної партії Великобританії Джеймс Клеверлі. Він наголосив, зокрема, у своєму інтерв'ю виданню «Sunday Telegraph», що «його єврейські друзі готуються до від'їзду з країни», якщо на виборах 12 грудня переможе Джеремі Корбін [11]. Джеймс Клеверлі також зазначив: «Ми говоримо не тільки про великий бізнес, який піде. Деякі з цих людей – підприємці та бізнесмени, люди, які поповнюють казну країни, і це й працівники – десятки або сотні тисяч людей у Великобританії» [11].

Уперше про свою готовність виїхати з країни євреї заявили в 2015 році. Тоді Тереза Мей, яка очолювала Міністерство внутрішніх справ країни, досить різко відреагувала, заявивши, що «без євреїв Великобританія не буде Великобританією». Вона також додала, що ніколи навіть не думала дожити до того моменту, коли євреї будуть розмірковувати над тим, щоб виїхати [11]. Тереза Мей підкреслила, що очолюване нею відомство докладе максимум зусиль для того, щоб у країні терористичних актів, подібних тому, що сталося в кошерній кав'ярні в Парижі, допущено не було. Єврейська община Великобританії, згідно із переписом населення 2011 року, налічує 260 тисяч осіб, або 0,5% населення [12].

При цьому слід зазначити, що взаємини єврейської общини Великобританії й нинішнього консервативного уряду не є ідеальними. Для британських євреїв Борис Джонсон – це неоднозначна особа через його висловлювання щодо Ізраїлю, його власних єврейських коренів і його очевидного ігнорування очікувань британців стосовно того, що високопоставлені політики будуть частіше говорити про релігійні меншини.

Прадід Джонсона по материнській лінії, Еліас Ейвері Лоу, був євреєм з Москви, що політик підтвердив в своєму інтерв'ю лондонському виданню «*Jewish Chronicle*» 2007 року. «Виходить так, що коли єврейський народ перебуває під загрозою, я відчуваю себе євреєм. Коли я стикаюся з антисемітизмом, відчуваю злість» [13], – підкреслив політик. Проте у єврейської общини були скарги, коли він посідав пост мера.

Так, протягом усього свого перебування на посаді мера Лондона Джонсон постійно ігнорував прохання єврейських громад заборонити скандально відомий пропалестинський марш у День Аль-Кудс, що проходить через Лондон. Під час цієї події звучали заклики вбивати євреїв, а також інша антисемітська риторика. У 2014 році Джонсон назвав напад Ізраїлю на ХАМАС в Газі потворним й трагічним, додавши, що «це не принесе Ізраїлю жодної користі в довгостроковій перспективі» [13]. Крім того, незважаючи на безліч проізраїльських заяв та дій, Джонсон широко визнаний відповідальним за те, що змусив Сполучене

Королівство допомогти розробити резолюцію Ради Безпеки США проти політики Ізраїлю щодо поселень. Британські єврейські лідери називали роль британців у цьому процесі «неподобством», а інші прихильники єврейської держави вважали такий крок зрадою.

Судячи з усього, нинішній уряд Великобританії не зможе зробити жодних кроків у рамках своїх повноважень для того, щоб вплинути на долю 300-тисячної єврейської общини країни. Чекати на розгул антисемітизму на вулицях і введення антиєврейських законів ніхто не хоче, а тому, зважаючи на все, членам єврейської общини країни доведеться самотійно розв'язувати цю проблему. Серед основних країн, які можуть бути обрані євреями Великобританії для переїзду, називають Францію, США, Австралію та Ізраїль.

Актуальні проблеми боротьби з антисемітизмом у британській системі освіти

Освітня система у Великобританії не тільки є однією з кращих у світі, але й відображає всі проблеми, характерні для британського суспільства. Антисемітизм – одна з таких проблем, яка стала однією з серйозних чинників розвитку британського суспільства протягом 2018–2019 років, а також політичної боротьби, яка загострюється із наближенням загальних парламентських виборів 12 грудня 2019 року.

Слід зазначити, що при цьому ситуація із антиєврейськими настроями, особливо у сфері освіти, у Великобританії і далі погіршується. Так, провідна освітня структура країни – Союз університетів і коледжів Великобританії – навіть не включила євреїв до переліку груп громадян, які постраждали в період Голокосту. Штаб-квартира Союзу університетів і коледжів у Лондоні (UCU) розіслала, зокрема, електронного листа секретарям філій і місцевих асоціацій, в якому головам профспілок було рекомендовано взяти участь у заходах, присвячених Дню пам'яті жертв Голокосту (*Holocaust Memorial Day*), який пройде 27 січня 2020 року. У листі розповідалося про те, як нацисти переслідували такі групи, як «члени профспілок, зокрема соціал-демократи і

комуністи», «європейські роми та сінті», «темношкірі», «інваліди», «масони», «геї та лесбійки», «Свідки Єгови» і «асоціальні», до яких відносили жебраків, алкоголіків, наркоманів, повій і паціфістів. У листі також особливо згадувалися «поляки-неєвреї і слов'янські військовополонені». Проте в ньому жодного разу не згадувалися євреї, які були основною мішенню під час Голокосту [14].

Незважаючи на те, що згодом представник UCU формально попросив вибачення, представники єврейських общин не були здивовані ситуацією, оскільки зазначена організація відома своїми антисемітськими акціями. У 2011 році UCU був звинувачений в антисемітизмі після низки інцидентів, зокрема, ухвалення організацією резолюції, що закликала до бойкоту академічних співробітників британських університетів, які мають громадянство Ізраїлю [14].

Інший випадок антисемітизму, який став загальновідомим у 2019 році, мав місце в одній зі шкіл Південно-Східної Англії. Вчителька зробила антисемітське зауваження під час уроку, який проходив у класі, де було 28 десятирічних дітей, 11 з яких – євреї. За словами батьків, вона сказала: «Вам краще швидко закінчити свою роботу, або я відправлю вас всіх до газових камер». Коли один з учнів обурився, вчителька сказала, що вона «жартує», і вибачилася перед тим, як попросити дітей нікому не говорити про це [15].

Однак учні повідомили про це своїм батькам, і незабаром новина поширилася через шкільну групу у WhatsApp. Багато батьків зателефонувало директору і відправило йому електронного листа зі скаргою, а деякі навіть погрожували забрати своїх дітей, якщо співробітниця не буде звільнена. Рада керівництва школи провела екстрене засідання, щоб обговорити проблему, і на наступний день звільнила вчительку. Швидко звільнення вчительки було можливим тому, що вона працювала за контрактом через агентство і не мала постійного трудового договору з Newberries.

Школа Newberries, в якій навчаються 203 учні віком від 4 до 11 років, знаходиться в Радлетті, графство Гартфордшир, селі, де приблизно чверть з 8 000 жителів є євреями, зазначає «Daily Mail». Після звільнення школа випустила інформаційний бюлетень, який

запевняв батьків, що, незважаючи на «нещодавні події», робиться все можливе, аби «захищати національне розмаїття в навчальному закладі». Керівництво школи заявило, що буде запрошувати релігійних лідерів з різних релігійних груп, щоб поговорити з дітьми, як це було в попередні роки [16].

На жаль, прояви антисемітизму трапляються не тільки в британських школах. Явище проникає й у стіни найбільш відомих британських університетів. Так, один із найзатятіших антисемітів у світі сучасної світової політики прем'єр-міністр Малайзії Махатхир Мохамад був запрошений для виступу в престижному Кембриджському союзі (*Cambridge Union*) через п'ять місяців після його виступу в *Oxford Union*. Говорячи про свій перший виступ в Оксфорді, прем'єр-міністр Малайзії заявив, що свобода слова дає йому право виступати «проти євреїв». Махатхир Мохамад, якого британський Фонд суспільної безпеки (CST) назвав «відкритим та нерозкаяним антисемітом», серйозно пропіарився на своїх лекціях у шанованих у світі вишах [16]. Факт виступу чиновника перед студентами Оксфорду і Кембриджу, на думку політичних технологів з Малайзії, є великим досягненням. Міністр молоді та спорту Малайзії Саед Саддік Саед Абдул Рахман, наприклад, написав в Instagram, що пан Мохамад стане першим «малайзійським і демократично обраним лідером», який виступив в Оксфорді та Кембриджі [16]. Під час виступу в Оксфорді Мохамад розвивав свою улюблену антисемітську ідею про любов євреїв до грошей, заявивши, що єврейський народ має «інстинктивне відчуття грошей». «Чому ми не можемо нічого сказати проти Ізраїлю, проти євреїв?», – додав він. Коли ж у 93-річного політика запитали, чому, коли він хоче критикувати Ізраїль, він використовує слово «євреї», замість того, щоб критикувати певні кроки ізраїльського уряду. На що той відповів: «Що ж, схоже, більшість з них підтримує позицію прем'єр-міністра Бен'яміна Нетаньягу проти арабів. Тому, коли я говорю тільки "сіоністи", люди не розуміють. Що вони дійсно розуміють, так це слово "яхуди", або "євреї"» [17]. Відомий британський політик Ендрю Дісмор, колишній член Лондонської асамблеї Барнета і Камдена, заявив щодо цього: «Єврейські

студенти в кампусі відчувають себе все менш і менш безпечно. Приймаючи відомого антисеміта, Оксфордський Союз пропагує вороже середовище для євреїв, надаючи платформу людині, яка заперечує серйозність Голокосту, пропагує антисемітські ідеї і робить прямі расистські заяви» [17].

На жаль, антисемітизм усе ще залишається явищем, наявність якого добре відчуває британське суспільство. Зростання рівня політичного антисемітизму, пов'язаного з діяльністю керівництва лейбористської партії Великої Британії, викликало адекватну реакцію у широких колах суспільства, та «приклад» політиків спричинив сплеск кількості випадків побутового антисемітизму, зокрема, у системі британської освіти.

Сучасні проблеми політики щодо євреїв та боротьби з антисемітизмом у Австрії

Єврейська община Австрії є однією з найстаріших в Європі та веде свою історію з часів виходу євреїв з Іудеї у період римської окупації. До 1930-х років в Австрії мешкало більше 200 000 євреїв. Голокост різко скоротив єврейську общину в Австрії, і тільки 8 140 євреїв постійно проживали у країні, згідно з переписом населення 2001 року. Найчисленніша єврейська присутність в Австрії сьогодні у Відні, у якій є синагоги, єврейський Дім для людей похилого віку, Єврейський музей, заснований в 1993 році [18]. У післявоєнні роки в Австрії проживало дуже мало євреїв, однак деякі з них стали досить відомими, зокрема Бруно Крайський, який був канцлером Австрії в період з 1970 до 1983 року, художник та архітектор Фріденсрайх Гундертвассер, Елізабет Піттерман – член Парламенту Австрії від Соціал-демократичної партії та Петро Сихровський, який був членом Європейського парламенту. Окрім Відня, у великих австрійських містах єврейська присутність є практично мінімальною [19].

На сьогодні ніхто, навіть туристичні гіді, не знає, яка кількість євреїв мешкає у Зальцбурзі, оскільки вони усі як один воліють зберігати анонімність через наявність традиційних загроз у вигляді терористів та праворадикальних партій. Деякі місцеві історики вважають, що в 150-тисячному Зальцбурзі нараховується

менше 100 мешканців єврейської національності. Однак один з членів общини не приховує своє ім'я та охоче дає інтерв'ю, розповідаючи про історію євреїв свого міста та про себе. Це Марко Фейнгольд, якому нещодавно виповнилося 104 роки і який пройшов чотири концентраційні табори та вижив, незважаючи ні на що. Синагогу, в якій він працює вже більше 40 років, доволі легко знайти – вона розташована на Лассерштрассе у Зальцбурзі. Декілька зірок Давида на вікнах – єдине, що видає у цій будівлі знаходження тут єврейського Kultursgemeinde [20]. Єврейська община міста неухильно старіє, і Марко дуже переживає через це. «Я багато спілкувався у різних закладах з приводу общини, і я поки не знаю, звідки можуть приїхати молоді євреї, щоб відкрити для себе це особливе місце. Іноді приїжджають молоді євреї з Ізраїлю, які живуть у Зальцбурзі по декілька місяців, та, я гадаю, євреї з України можуть приїхати... подивимось» [21], – каже він зі сумом. Засновник сіонізму Теодор Герцль, який деякий час прожив у Зальцбурзі, свого часу написав, що він провів одні з найщасливіших днів свого життя у Зальцбурзі та із радістю залишився б, але, будучи євреєм, ніколи не зміг би обійняти тут суддівську посаду.

Антисемітизм залишається доволі серйозною проблемою у житті сучасної Австрії. У країні досить регулярно відбуваються напади на релігійних євреїв. Так, великий резонанс викликав випадок нападу австрійця турецького походження на трьох релігійних євреїв у центрі австрійської столиці. Інцидент стався на Таборштрассе, просто біля кошерного ресторану Відня. Злочинець, якого поліція ідентифікувала як Буркая С., 24-річний безробітний австрієць із турецькими коренями, напав на чоловіків через те, що вони були у кіпах, а на їхній одязі були написи івритом. Австрійський канцлер Себастьян Курц написав з цього приводу у Twitter, що антисемітський фон, який, можливо, мав місце, зараз розглядається компетентними органами. Він також подякував поліції за затримання підозрюваного.

В Австрії в 2017 році було понад 500 випадків проявів антисемітизму, що майже вдвічі більше, ніж за три роки до цього. Згідно з даними, що були оприлюднені на Віденському форумі

проти антисемітизму, у 2017 році в Австрії було зафіксовано 5 випадків фізичних нападів на людей на ґрунті антисемітизму та 51 випадок вандалізму. У 2016 році було зафіксовано 7 нападів та 68 випадків вандалізму. Разом з цим, кількість проявів антисемітизму, зокрема образ та загроз у соціальних мережах, зросло з 375 у 2016 році до 402 – у 2017-му. Усього у 2017 році експерти Форуму проти антисемітизму зареєстрували 502 подібні випадки, що є найбільш високим показником за усю історію статистики. У 2016 році загальна кількість інцидентів становила 477. Якщо враховувати те, що в Австрії сьогодні проживає лише близько 10 000 євреїв, ці показники можна вважати високими. У Франції, де нараховується більше пів мільйона євреїв, експерти зонтичної організації євреїв країни SPCJ зареєстрували 335 випадків у 2016 році. «Те, що ми спостерігаємо у цій сфері – це зростання потурання з боку влади», – заявив журналістам на прес-конференції у Відні представник Форуму проти антисемітизму Амбер Вайнбер [22].

Незважаючи на зростання рівня антисемітизму, австрійська держава веде активну боротьбу проти цього явища, застосовуючи суворе законодавство. Так, 23-річний житель Австрії афганського походження був засуджений до одного року ув'язнення умовно та оштрафований на 720 євро за антисемітизм. Присяжні суду у Верхній Австрії з'ясували у ході процесу, що афганець розмістив на своїй сторінці у Facebook антисемітські та антиізраїльські коментарі [23].

Разом із побутовим, має місце й політичний антисемітизм. Так, один з австрійських чиновників запропонував контролювати процес ритуального забою худоби, що практикується єврейськими та мусульманськими общинами країни. Представник державного Кабінету Міністрів від Радикально правої партії Австрії закликав до більш суворих заходів контролю, включаючи спеціальну державну реєстрацію людей, що виконують ритуальний забій худоби. Член Партії свободи (FPÖ), яка керує Австрією з грудня 2017 року, Готфрід Вальдхойзль, що обіймає пост міністра Кабінету Міністрів Нижньої Австрії, заявив, що, згідно з законом, кошерне м'ясо має надходити тільки тим, хто доведе, що належить

до релігійної общини та потребує цього. Вальдхойзль заявив, що хоче зменшити практику забою тварин без попереднього оглушення, посилаючись на права тварин. Представник єврейської громадської організації Австрії IKG стверджував, що «демонізувати релігійну практику – це засіб демонізації меншин», – сказав AFP офіційний представник IKG. Мусульманська громадська спільнота IGGÖ також назвала пропозицію, яка стосується обмеження об'ємів халяльного м'яса, «непринятною» [23].

Важливим явищем у житті сучасної єврейської общини Австрії є реституція та повернення вкраденої у євреїв власності. Слід відзначити, що держава демонструє послідовність у цьому питанні. Так, наприклад, керівництво Віденського філармонічного оркестру заявило про те, що поверне цінну картину пензля неоімпресіоніста Поля Сіньяка, вилучену у єврейського власника у період Голокосту. Приблизна вартість картини становить €470000–500000. Віденський філармонічний оркестр тісно працював із нацистами після анексії Австрії Німеччиною у 1938 році. З оркестру було звільнено усіх євреїв, а його колектив співпрацював із нацистським міністром пропаганди Йозефом Геббельсом [24]. Керівництво Музею Леопольда у Відні також погодилося повернути дві акварелі відомого австрійського художника Егона Шіле, у тому числі його автопортрет. Картини було украдено нацистами у період Другої світової війни у їх єврейського власника. Найближчим часом їх повернуть спадкоємиці колекціонера віденського мистецтва Карла Майлендера (якого депортували з Австрії у 1941 році), яка наразі живе у Нью-Йорку. Міністр культури Австрії Йозеф Остермайр привітав це рішення, заявивши, що «це дуже щасливий день для урегулювання конфлікту». Спадкоємиця Майлендера 95-річна Єва Циркл витратила більше двох десятиліть на те, аби повернути ці картини Шіле, який є найяскравішим представником австрійського експресіонізму. У зв'язку з прийняттям Австрією у 1998 році спеціального закону з приводу реституції вкрадених нацистами цінностей, тисячі витворів мистецтва вартістю у декілька мільйонів євро були повернуті колишнім господарям або їхнім нащадкам [25].

Слід відзначити, що єврейська община Австрії, незважаючи на трагічну історію, на сьогодні динамічно розвивається, лобіюючи процеси реституції та захищаючи інтереси своїх членів. При цьому основною проблемою є зниження чисельності єврейської общини з демографічних причин, а також зростання загроз з боку правих організацій та партій, які стають дедалі популярнішими в Австрії.

Сучасні проблеми політики щодо євреїв та боротьби з антисемітизмом у Польщі

Єврейська громада Польщі має довгу, трагічну і суперечливу історію та на сьогодні є однією з тих общин європейського континенту, що розвиваються найбільш динамічно. У країні, яка протягом століть вважалася світовим центром єврейського життя, зараз мешкає менше 10 000 євреїв. При цьому напередодні Другої світової війни чисельність єврейської общини становила більше 3 мільйонів осіб. Тільки у польській столиці – місті Варшаві – мешкало понад 300 000 євреїв, які становили більше 30% його мешканців [26]. Сьогодні уряд Польщі проводить політику відродження єврейської культури, намагається реалізувати реституційну програму, а також вабить до країни євреїв, що проживають в Ізраїлі та демонструють свою лояльність до Польщі. Поряд із Іспанією та Португалією, Польща є єдиною країною Європи, яка надає громадянство представникам єврейської національності, намагаючись виправити історичну несправедливість, що пов'язана з вигнанням євреїв з її території. Згідно з останніми даними статистики більше 20 000 ізраїльтян набули громадянства Польщі у 2010–2017 роках. Дані, опубліковані у серпні 2018 року Посольством Польщі у Ізраїлі, показують, що 10 820 ізраїльтян стали поляками тільки в 2015–2017 роках. Ультраправий новинний сайт «Polonia Christiana» з цього приводу відзначив, що найбільша кількість паспортів була видана у 2015 році, коли протягом року більше 3000 ізраїльтян отримали польські паспорти. Польща є державою – членом Європейського Союзу, і її громадяни можуть працювати та жити у будь-якій з

28 держав-членів. Можливо, саме це є певним стимулом для тих ізраїльтян, які виявили бажання отримати польські паспорти [27].

Як відомо, близько 200 000 євреїв та їхніх родичів залишили Польщу за 20 років, що настали за створенням Ізраїлю у 1948 році, на тлі поширених проявів антисемітизму, якщо їх частково заохочували маріонеткові правителі Польщі, що контролювалися Радянським Союзом. Ізраїльтянин Джоні Деніелс, ізраїльський засновник групи з увічнення пам'яті жертв Голокосту «From the Depths», стверджував: «Польсько-ізраїльські відносини, незважаючи на політичні суперечності, не тільки розширюються з погляду зростання кількості ізраїльських претензій щодо повернення власності та набуття польського громадянства, але ми також бачимо, наприклад, величезне зростання туризму» [28]. «Минулого літа більше 200 000 ізраїльтян відвідали Польщу для шопінгу, кулінарного туризму та розваг. Ці факти свідчать, що культурні та міжнародні зв'язки і надалі зростають та розквітають» [29], – додав він.

Однією з відмітних рис сучасної ситуації в Польщі та, зокрема, в її політичному житті є той факт, що прем'єр-міністром є людина, що має єврейські корені. Колишній міністр фінансів Матеуш Моравецький, який раніше працював директором фінансової групи «Сантандер», узяв на себе керівництво урядом країни на дуже важливому етапі підготовки правлячої партії країни Право та справедливості до парламентських виборів 2019 року. Політик має єврейські корені та нещодавно заявив про те, що дві його тітки були врятовані неєвреями у період Голокосту. Про свої єврейські корені Моравецький розповів уперше на початку 2018 року, під час пам'ятної церемонії у Варшавському зоопарку на честь його колишнього директора Яна Жабинського, який разом із дружиною Антоніною врятував від нацистів 300 євреїв. «Завжди на таких церемоніях я починаю міркувати про історію моєї власної родини. Моя тітка Ірена була єврейкою, коли почалася війна, їй було усього 10 років. До 16 років вона жила у польській родині, яка врятувала її за підтримки декількох десятків інших поляків, що ризикували життям, аби врятувати її» [29], – розповів Моравецький. Він також зазначив, що ще одна його тітка

на ім'я Рома живе зараз у Ізраїлі. Їй вдалося пережити Голокост, оскільки вона поїхала до СРСР, тоді як решта її сім'ї загинула в Польщі. Моравецький навіть вказав на те, що жоден з поляків, що допомогли Ірені, не був визнаний Праведником народів світу.

Загалом, незважаючи на наявність різних думок, польський уряд провадить послідовну політику, пов'язану з увічненням пам'яті євреїв-жертв Голокосту, а також заохочує вивчення історії спасіння поляками євреїв.

Зокрема, на початку серпня 2018 року було укладено угоду про купівлю Польщею архіву документів, які свідчать про те, як польські дипломати допомагали рятувати євреїв у період Голокосту. Згідно з раніше невідомими документами група польських дипломатів на чолі із послом Польщі у Швейцарії Олександром Ладощем видавала євреям підроблені паспорти країн Латинської Америки, які допомогли сотням євреїв утекти з Польщі в той час, коли країна перебувала під нацистською окупацією. Ці документи містяться у так званому Eiss Archive. «У архіві збереглося вісім паспортів євреїв, які було підроблено польськими дипломатами для спасіння євреїв, а також унікальні та раніше невикористовувані фотографії людей, які звертаються за такими паспортами» [30], – сказав Петро Цивинський, директор музею Аушвіц-Біркенау. У архіві також зберігається оригінальний список, що налічує декілька тисяч імен євреїв, які проживали у гетто, а також листування між польськими дипломатами та єврейськими організаціями, як додав Цивинський. Колекція спочатку належала Хаїму Ейсу (1867–1943), єврейському активісту. Він був провідним членом Бернської групи активістів, яка підробляла латиноамериканські паспорти для спасіння євреїв. Після смерті Ейса у 1943 році архів перейшов у спадок його нащадкам, один з яких перевіз його до Ізраїлю. У 2018 році він був куплений польською державою. За різними оцінками істориків, Бернська група дипломатів змогла надрукувати від декількох сотень до декількох тисяч підроблених паспортів між 1941 та 1943 роками [30]. Спікер Сенату Польщі Станіслав Карчевський у лютому 2018 року відкрив у Берні меморіальну дошку в пам'ять про польських дипломатів, які допомогли врятувати євреїв від жахів Голокосту.

Незважаючи на політику нинішнього польського уряду, яка оцінюється неоднозначно у зв'язку з прийняттям закону, який передбачає відповідальність за такі формулювання, як «польські табори смерті», та нагадування про участь поляків у подіях Голокосту, загалом слід відзначити, що влада робить доволі багато для створення нових музеїв єврейської культури, реставрації синагог, реституції власності. При цьому у польському суспільстві має місце досить велика кількість антисемітських упереджень.

Наприклад, у Польщі дуже популярним є образ «успішного єврея, який рахує гроші». Під час відвідування ринків і магазинчиків у Варшаві та Кракові можна гарантовано знайти у продажі фігурку або фотографію ортодоксального єврея, який рахує гроші. Образливий для одних та дивний для інших, продаж сувенірів із зображенням подібних стереотипних образів євреїв почався у Польщі у 1960-х роках. Критики вважають, що це вияв багатовікового антисемітизму у країні. Образи «успішного єврея» «глибоко вкорінені в негативних стереотипах» – вважає Рафал Панковський, засновник Варшавської антирасистської організації «Більше ніколи» [30]. Решта, наприклад, Джоні Деніелс, засновник групи «З глибин», яка сприяє діалогу між євреями та поляками, вважає образ «безтактним, але, зрештою, нешкідливим виявом ностальгії». Але деякі, навпаки, вважають, що цей феномен закріплює улюблену тему антисемітів про те, що євреї та гроші нероздільні [30].

Слід зазначити, що влада сучасної Польщі доволі багато робить для того, аби дистанціюватися від політики, що провадилася у 1960-х роках їхніми попередниками і призвела до витіснення єврейської общини з країни, відновлює синагоги, відкриває нові юдейські общини, будує нові музеї, що присвячені історії Голокосту, видано більш 20 тисяч паспортів жителям Ізраїлю. Все це свідчить про те, що є гарна перспектива зростання кількості єврейської общини, зацікавленості бізнес-кіл Польщі у співпраці із Державою Ізраїль, конструктивного діалогу політичних еліт Польщі та єврейської держави. Разом з цим, існує доволі багато проблем, зокрема, й наявність засобів масової інформації, що транслиують ідеї ксенофобії та антисемітизму, доволі високий

рівень побутового антисемітизму, відсутність розуміння деяких аспектів реституції єврейської власності у керівництва міст країни. Тим не менш, особливо цінним та позитивним є той факт, що разом із Іспанією та Португалією в Польщі взято курс на діалог із Ізраїлем, запрошення у країну євреїв Ізраїлю та інших країн світу, а також відновлення частини багатої єврейської спадщини, що зберігається у цій країні, що є одним з провідних центрів єврейської цивілізації в недалекому минулому.

Сучасна дискусія навколо нормативної бази щодо боротьби з антисемітизмом

Боротьба із антисемітизмом у сучасній Європі є важливою проблемою, що має нормативно-правовий аспект. Відсутність єдиного визначення антисемітизму у законодавствах різних країн Європи є основною проблемою у цій сфері. Також значно різняться правові заходи, що застосовуються урядами країн Європи до тих, хто публічно демонструє свій антисемітизм, а також ставлення суспільства до таких людей.

Важливою подією останніх років у справі боротьби із антисемітизмом стала конференція у Відні, на якій були представлені перші конкретні пропозиції та рекомендації до законодавства з боротьби із антисемітизмом. На конференції, проведеній головною у Європейській раді Австрією 21 листопада 2018 року, були присутні високопоставлені європейські посадовці, серед яких президент Александер ван дер Беллен та канцлер Себастьян Курц. «Каталог політики з боротьби із антисемітизмом» (англ. – *«Catalogue of Policies to Combat Antisemitism»*), створення якого ініціював президент Європейського єврейського конгресу (ЄЄК) д-р Моше Кантор, – це результат інтенсивної спільної праці старших експертів та вчених з університетів Відня, Тель-Авіва та Нью-Йорка [31]. Вони розробили конкретну стратегію, яка повинна бути здійснена урядами, державними та приватними закладами, релігійними общинами та особами, що беруть участь у боротьбі із ненавистю в Інтернеті [31].

«Сьогодні на європейських вулицях людей знову вбивають просто за те, що вони євреї», – заявив доктор Кантор на

конференції «Європа за межами антисемітизму та антисіонізму – забезпечення єврейського життя у Європі», організованій Федеральною канцелярією Австрії у Відні. «Єврейські общини в Європі все більш занепокоєні своєю безпекою та песимізмом стосовно майбутнього. У Європі більше нема монополії на антисемітизм. Жодна з єврейських общин світу, яка б вона не була сильна та добре організована, тепер не захищена від ненависті до євреїв. Боротьба із антисемітизмом має бути чимось більшим, аніж просто заяви доброї волі. Нам потрібна конкретна політика та посилене законодавство» [31], – додав він.

«Границі між антисемітизмом та антисіонізмом розмиваються, але це дві сторони тієї самої монети. Сподіваюся, що визначення антисемітизму та висновки, представлені на цій конференції, гарантуватимуть євреям безпечне життя в Австрії, Європі та інших місцях. Я вважаю, що це єдиний спосіб виправдати наші обов'язки голови у Європейській раді» [31], – наголосив Курц.

Серед рекомендацій, згаданих у Каталозі:

- прийняття та впровадження робочого визначення антисемітизму IHRA усіма країнами, закладами та підприємствами;
- урядам та міжурядовим організаціям слід висловити осуд кричущого антисемітизму, санкціонованого державою, який існує у низці країн, таких, як Іран;
- усім країнам слід призначити представника з боротьби із антисемітизмом;
- кожна країна повинна щорічно виділяти частину свого ВВП для фінансування боротьби із антисемітизмом;
- створення нових правових актів для ефективної протидії антисемітизму та укріплення існуючих;
- люди, що висловлюють або мають антисемітські погляди, не повинні бути членами політичних партій або обіймати керівні посади;
- компанії не мають вести бізнес з країнами або організаціями, які підтримують антисемітизм;
- урядам слід виділяти фінансові та оперативні ресурси для гарантування безпеки єврейських общин;

– інтернет-компанії мають нести відповідальність за антисемітський контент на своїх платформах [32].

Слід зазначити, що після виходу Великобританії к ЄС, уряд якої займав найбільш послідовні позиції у боротьбі із антисемітизмом, прапор лідера у цій сфері може підхопити Австрія. Менше ніж за рік після обрання Себастьяна Курці лідером Австрії уряд був виведений на передові позиції у боротьбі із антисемітизмом в Європі.

Австрія, яку часто піддають критиці за нездатність визнати нацистські злочини, на чолі із канцлером Курцом стала міжнародним центром для проведення конференцій та симпозіумів з цього питання. Все почалося із п'ятиденної конференції «Кінець антисемітизму» у Віденському університеті. Національний студентський союз також провів конференцію з антисемітизму. Курц запросив осіб, що пережили гоніння, до Парламенту для урочистого заходу з приводу 80-річчя Кришталевої ночі.

«У Відні останнім часом було багато конференцій з антисемітизму, – сказав президент студентської асоціації австрійських євреїв (Jewish Austrian Student Association) Бенджамін Хесс, який вітає зацікавленість уряду у цьому питанні. – Протягом дуже багатьох років ми не говорили про це».

Але хоча євреї та інші громадяни вдячні за боротьбу Курца із антисемітизмом, вони також побоюються альянсу правлячої партії із крайньою правою Партією свободи, яку у 1949 році заснував колишній солдат СС. Критики вважають, що конференція та подібні заяви – це лише прикриття для зростаючої ксенофобської та антисемітської політики в Австрії та Європі в цілому. Якщо Курц «хоче боротися із антисемітизмом, краще, що може зробити канцлер, – розірвати союз із Партією свободи» [32], – заявив Бенджамін Абтан, президент European Grassroots Antiracist Movement.

Слід зазначити, що, незважаючи на ці заходи, переговори та дискусії, які відбуваються у Відні та інших містах Європи з приводу антисемітизму та захисту єврейських общин, європейському суспільству необхідно досить сильно змінитися для того, аби єврейська община могла почуватися у ньому безпечно, її членам не потрібно було б приховувати свою ідентичність.

Так, соціологічне опитування показало, що серед європейців надто поширений антисемітизм та відсутні знання про Голокост. Опитування було проведене на замовлення CNN соціологічною службою ComRes у вересні 2018 року у Великобританії, Франції, Німеччині, Польщі, Угорщині, Швеції та Австрії. Загалом, майже 25% усіх респондентів сказали, що «євреї надто сильно впливають на конфлікти та війни у всьому світі». Кожен п'ятий сказав, що у «євреїв надто багато впливу у ЗМІ», а така сама кількість вважає, що вони «надто сильно впливають на політику» [32]. Третина респондентів заявила, що євреї використовують Голокост для просування своїх власних позицій та досягнення цілей. 40% респондентів заявили, що «євреї піддаються ризику расистського насилля у своїх країнах», а половина відзначила, що «їхнім урядам слід робити більше для боротьби із антисемітизмом». 28% респондентів вважає, що антисемітизм у їхніх країнах в основному був пов'язаний із діями Ізраїлю. І 18% сказали, що «це явище було відповіддю на повсякденну поведінку єврейського народу». Близько 34% усіх респондентів зізналися, що вони «знають зовсім небагато або взагалі нічого про Голокост». Тільки 5% респондентів повідомили, що ніколи не чули про Голокост. Яд Вашем, Державний музей Ізраїлю з Голокосту, висловив у своїй заяві з цього приводу, що «глибоко занепокоєний» такими даними. «Крім того, огляд підтверджує той тривожний факт, що багато вкорінених ненависницьких антисемітських міфів зберігається у європейських цивілізаціях» [32], – відзначається у заяві Яд Вашем.

Формування сучасної нормативної бази у Європі щодо боротьби з антисемітизмом є одним з пріоритетних напрямів політики Європейської Комісії та національних урядів країн – членів ЕС. Найважливішими на сьогодні є уніфікація європейського законодавства щодо боротьби з антисемітизмом, расизмом та узгодження єдиного поняття антисемітизму, дискусії щодо якого точаться у Європі протягом останніх десятиріч.

Сучасні проблеми політики щодо євреїв та боротьби з антисемітизмом у Нідерландах

Розвиток єврейської общини Нідерландів є однією з найактуальніших дослідницьких проблем. Єврейська громада цієї

країни є однією з найбільш численних та впливових у Європі та має глибоке історичне коріння. На сьогодні у країні проживає понад 30 000 євреїв, більшість з них – в Амстердамі, Роттердамі, Гаазі, Утрехті. Майже половина з них проживає в Амстердамі. У Нідерландах працює близько 150 синагог та сотні національно-культурних організацій [33]. Протягом останніх років «єврейське питання» є однією з популярних тем ведення дискусії політичних партій та організацій. Найпоширенішою темою, про яку дискутують усі політичні сили, стала так звана «Амстердамська єврейська угода», яка засуджує антисемітизм як суспільне явище.

Так, Голландська мусульманська партія категорично відмовилася приєднатися до широкої політичної коаліції, спрямованої на боротьбу з антисемітизмом. Сельджук Озтурк та Тунахан Кузу – лідери партії Denk, що представляє голландських мусульман – заявили, що не підпишуть документ, який засуджує антисемітизм у Нідерландах. В «Амстердамській єврейській угоді», документі, який є унікальним актом у політичному житті сучасної Європи, що регулює стосунки суспільства та єврейської общини, йдеться, зокрема, про те, що євреї мають право на фінансову підтримку, оскільки міська влада повинна боротися із антисемітизмом, і що елементи єврейської історії Амстердама слід викладати усьому населенню [34].

Безпеці єврейських установ останнім часом належить чільне місце у передвиборчій кампанії іншої відомої партії – «Форум за демократію». Вперше в історії Нідерландів це питання стало предметом цілої виборчої кампанії на муніципальних виборах. За словами Організації єврейських общин Нідерландів (NIK), підписання «Амстердамської єврейської угоди» є безпрецедентною подією на європейському континенті. У своїй заяві керівництво зонтичного органу голландських євреїв відзначило, що ніколи раніше політичні партії не «домовлялися про питання, які становлять інтерес для єврейської общини», особливо напередодні муніципальних виборів. «Амстердамську єврейську угоду» підписали лідери та представники практично усіх політичних партій у Нідерландах. Це було зроблено напередодні муніципальних виборів, запланованих на кінець березня 2018 року.

Угоду було ініційовано Рубеном В'ю, директором Організації єврейських общин Нідерландів [35].

У підписаній у березні 2018 р. «Амстердамській єврейській угоді» сторони заявляють, що вони будуть виступати за те, аби Амстердам став містом, яке дорожить своєю єврейською історією та піклується про своїх єврейських мешканців.

Елементи «Амстердамської єврейської угоди» 2018 року містять такі пункти:

- Боротьба із антисемітизмом та насиллям, спрямованим проти євреїв;

- Прихильність до конкретного та видимого шляху гарантування безпеки та розвитку єврейської общини в Амстердамі;

- У разі інцидентів щодо єврейської общини керівництво Амстердама вживає конкретних та видимих заходів;

- У разі виявлення антисемітських інцидентів Амстердам забезпечує гучну, чітку та помітну реакцію;

- Амстердам вживає важливих заходів для безпеки своїх єврейських мешканців, закладів та єврейських кошерних магазинів та ресторанів;

- Амстердам надає підтримку школам та вчителям, які стикаються із перешкодами у викладанні історії Шоа у класі, та допомагає вчителям, які виступають за викладання цієї теми;

- Будь-хто, хто оселився в Амстердамі, має дізнатися щось про історію євреїв Амстердама [35].

Слід зазначити, що боротьба із антисемітизмом є актуальним та важливим завданням і перемога над ним має довгострокову перспективу. Один з великих скандалів 2018 року був викликаний випадком, коли почесний професор Утрехтського університету Ян Толленер під час телевізійного інтерв'ю на каналі «Canvas» узяв під сумнів подію Голокосту та назвав євреїв «паразитами». Толленер, який пропрацював довгі роки лектором з медичної хімії в Утрехті, заявив, що його батько Раймонд був високопоставленим нацистом та відповідав за пропаганду бельгійського профашистського уряду Фландрії у період Другої світової війни. Сам професор, зокрема, заявив, що євреї аж ніяк «не милі люди, я не

відчуваю ніякої теплоти до них. Вони паразити, спекулянти та злі люди». Толленер додав, що визнає себе антисемітом та не буде відмовлятися від такої характеристики. «Це дійсно реальність? Я думаю, що у подіях була пропаганда, аби підкреслити Голокост, перебільшити його та цинічно використовувати його задля отримання грошей», – відзначив він, відповідаючи на запитання журналіста про події Голокосту. Прес-секретар Університету Утрехта заявила, що виш «повністю та беззастережно дистанціюється» від думки професора Толленера, який «є колишнім співробітником». Проте інформація про Толленера, як і раніше, є на сайті університету, так що незрозуміло, чи працює професор у ньому, чи вже пішов на пенсію [36].

Проблемою сучасного життя євреїв Нідерландів є прагнення антисемітських та правих сил створити «базу даних адрес євреїв», яку планується використовувати з хуліганськими та злочинними цілями. Єврейський інформаційний центр Нідерландів CIDI вимагав від уряду, аби список членів єврейської общини країни, опублікований ультраправими організаціями, було вилучено з Інтернету. На веб-сайті Altrechts.com, зокрема, був представлений список «євреїв та людей із єврейською кров'ю», які є «чужорідними елементами для Голландії», а також «ворогів народу», до яких увійшли феміністки, марксистки та гомосексуали. Поки неясно, хто стоїть за цим сайтом, що зареєстрований на панамському сервері, який має захист особистих даних. Однак багато громадських діячів побоюється, що список можуть «взяти на озброєння» як ультраправі угруповання, так й ісламісти, які обрали собі однією з основних цілей для тероризму в Європі членів єврейських общин. На одній зі сторінок провокаційного сайту також робиться спроба «оцінити кількість євреїв у Нідерландах та Бельгії і рівень їх впливу». Представник CIDI заявив, що сайт дуже хвилює голландську єврейську общину. «Не треба довго пояснювати, як войовничі антисеміти можуть використати такий список», – відзначається у прес-релізі цієї організації. Мешканці декількох міст Нідерландів подали велику кількість скарг на зазначений веб-сайт на гарячу лінію дискримінації MIND, після чого прокуратура почала розслідування з цього приводу [37].

Важливою частиною життя єврейської общини стало відстоювання єврейської спадщини Нідерландів. Так, голландські євреї виступили із протестом проти проєкту турецького розробника з перетворення синагоги на ресторан. Єврейська община Девентера, що на сході Нідерландів, протестує проти наміру голландсько-турецького підприємця перетворити їхню колишню синагогу на ресторан. Висотну будівлю синагоги у неомавританському стилі було збудовано у 1811 році. Розробник Айхан Сахін придбав цю будівлю у січні 2018 року, повідомляє місцева газета «De Stentor». Том Фюрстенберг, голова єврейської общини Девентера Beth Shoshanna, що складається з декількох десятків членів, заявив у регіональній газеті, що було б «скандальним», якби муніципалітет ухвалив би проєкт Сахіна. Сахін нещодавно презентував владі муніципалітету проєкт, у якому він хоче перетворити синагогу на ресторан – план, який стане кінцем єврейського інституціонального життя в Девентері, сказав Фюрстенберг. Єврейська община сподівалася й надалі мати можливість використовувати установу, що знаходиться у новій власності, у релігійних цілях. Фюрстенберг у минулому говорив, що сподівається, що той, хто придбає колишню синагогу, відновить її, аби вона могла і далі функціонувати як єврейська установа [38].

Розвиток єврейської общини Нідерландів має тенденції, які у багатьох моментах схожі із тим, що відбувається у житті євреїв у Бельгії та Європі загалом. Общині доводиться захищати об'єкти єврейської спадщини, а також боротися проти політичного антисемітизму, який останнім часом швидкими темпами замінює собою побутовий антисемітизм та негативно впливає на кількість терористичних актів, які проводяться біля синагог, єврейських культурних центрів та шкіл. Незважаючи на складну ситуацію, у якій перебувають голландські євреї, вони не збираються емігрувати, на відміну від французьких одноплемінників, та готові боротися із антисемітизмом, використовуючи усі можливі лобістські та правові методи.

Сучасні проблеми політики щодо євреїв та боротьби з антисемітизмом у Швеції

Єврейська община Швеції є однією з тих, що відзначається найбільш динамічним розвитком у регіоні Північної Європи. Вона нараховує 18 тисяч осіб, у країні працює декілька синагог, зокрема у Стокгольмі, Мальме та Гетеборзі. В Стокгольмі діє Єврейський музей та веде активну діяльність Товариство з вивчення мови ідиш. Основною проблемою життя єврейської общини цієї країни протягом останніх двох років є зростання антисемітизму, частково пов'язане із безпрецедентним напливом туди іммігрантів. У грудні 2017 року прем'єр-міністр Швеції Стефан Левен визнав наявність у шведському суспільстві проблеми із антисемітизмом. Така заява надійшла після підпалу синагоги у Гетеборзі та антисемітських лозунгів на демонстрації у Мальме. «Повинно бути зрозуміло, що антисемітизм та ненависть до євреїв не мають місця у нашому суспільстві. Їх не має бути» [39], – відзначив прем'єр-міністр. Визнання шведським лідером наявності антисемітизму як основної суспільної проблеми країни стало поворотним моментом у формуванні політики держави з цього приводу на сучасному етапі.

Однак, треба зазначити, що ця проблема стала виявлятися набагато раніше. У попередньому десятилітті дедалі частіше виникали побоювання з приводу антиєврейських настроїв цієї скандинавської нації. Можливо, найбільш помітним став той факт, що у грудні 2010 року у Центрі Симона Візенталя, розташованому у США, було озвучено попередження, що закликала євреїв виявляти надзвичайну обережність під час поїздок до Південної Швеції. Але боротьба Швеції із антисемітизмом – це не нове явище. За словами Генріка Бахнера, історика та провідного дослідника антисемітизму в Швеції, ця проблема існує уже деякий час, навіть якщо про це тільки зараз почали говорити більше. «Антисемітизм – це проблема шведського суспільства. Вона далеко не нова, але у останні десятиліття стала більш виразною. Антиєврейські ідеї набули широкого поширення через соціальні мережі. Більш агресивний антисемітизм відзначається у край

правих та ісламістських областях, ми бачимо також проблеми із антисемітськими настроями серед певних груп іммігрантів, і ми спостерігаємо посилення антисемітських течій у зв'язку із загостренням Ізраїльсько-Палестинського конфлікту, як, наприклад, у період війни 2008–2009 років у Секторі Гази та конфлікту 2014 року», – відзначив Бахнер репортеру видання «The Local» [40].

Згідно із останніми даними Національної ради Швеції з запобігання злочинності (Brå), у країні щорічно повідомляють про 228 антисемітських злочинів на ґрунті ненависті. Порівняно з іншими злочинами, ця цифра залишилася на відносно стійкому рівні протягом останнього десятиліття, але досягла піку після загострення безладів у Ізраїлі. Частіше за все антисемітські злочини мають місце у громадських місцях (24%) та в мережі Інтернет (20%). У Швеції було проведено усього два опитування громадської думки про антисемітизм. Обидва було замовлено «Форумом живої історії», шведським державним агентством, яке досліджує питання прав людини, толерантності та демократії. Опитування 2010 року (інше було проведено у 2005 році) показує, що хоч 18% школярів середньої школи Швеції висловлює антисемітське ставлення до євреїв, ця кількість зросла до 55% серед студентів-мусульман.

Загалом, влада країни розуміє складність боротьби із антисемітизмом і доволі часто визнає, що припускається помилок та суттєвих прорахунків у боротьбі із цим явищем. «Шведська влада не захищала єврейську общину», – визнав посол Швеції у Ізраїлі Магнус Геллгрєн, маючи на увазі нещодавню спробу підпалу Гетеборзької синагоги, антисемітські демонстрації у Мальме та інші інциденти, що мали місце після рішення Дональда Трампа про перенесення посольства у Єрусалим. Магнус Геллгрєн оприлюднив цю заяву в інтерв'ю ізраїльській щоденній газеті «Мако́р Рішон». Відповідаючи на питання кореспондента про те, що деякі шведські євреї можуть стати мішенями на вулиці через проблеми, пов'язані із безпекою у Швеції, посол, зокрема, наголосив: «Це реальність єврейської общини, і це провал, це не те, що має бути у реальності. Якщо хоча б один єврей відчуває це, ми зазнали поразки» [41]. За твердженням дипломата, поліцейські,

які чули заклики до вбивства євреїв під час нещодавніх масових демонстрацій у Мальме, не втрутилися, тому що не розуміли арабської мови, якою звучали лозунги антисемітів.

Ізраїль протягом останніх років гостро критикує владу Швеції через пропалестинську позицію. Ця критика посилилася після заяви міністра закордонних справ Марго Уоллстрем, що мало місце у 2015 році. Міністр порівняла політику Ізраїлю із діями джихадистів у Франції. Швеція – єдина європейська країна, яка називає Палестину державою. Геллгрєн також відзначив, що Швеція не веде антиізраїльської зовнішньої політики.

Важливою віхою в посиленні антисемітських настроїв у країні стало рішення Дональда Трампа перенести посольство США з Тель-Авіва до Єрусалима. Антисемітськи налаштовані громадяни угледіли у цьому злий намір шведських євреїв, і по усій Швеції розгорнулися антисемітські напади. Одразу ж після заяви Трампа у Гетеборзі сталася пожежа у синагозі та спроба підпалу на єврейському кладовищі у Мальме, другому та третьому за розмірами містах Швеції, відповідно. Під час демонстрацій за участю сотень людей у Мальме та Стокгольмі протестувальники викрикували антисемітські образи та загрожували терористичними актами в Ізраїлі. Два дні потому, після визнання Сполученими Штатами Єрусалима столицею Ізраїлю, близько 200 людей взяли участь у демонстрації у Мальме, де деякі учасники скандували антиєврейські лозунги. Учасники кричали: «Ми оголошуємо інтифаду з Мальме. Ми хочемо повернути собі свободу, і ми будемо стріляти у євреїв». На демонстрації у столиці – Стокгольмі того самого тижня сотні людей несли палестинські та турецькі прапори, скандуючи: «Ми йдемо на Єрусалим» та «О, євреї, армія Мухаммада повернеться». Натовп також слухав промови арабською мовою, під час якої лідер назвав єврейський народ нащадками корів та свиней, після чого учасники спалили ізраїльський прапор із Зіркою Давида. Протягом останніх тижнів євреї у Швеції повідомляли у місцеві ЗМІ про те, що вони піддаються нападам, образам, ненависницьким висловлюванням. Єврейська конгрегація у Мальме нараховує усього 450 членів. Сванте Лундгрєн, старший науковий співробітник з вивчення

юдаїзму у Лундському університеті, пов'язує антисемітизм у Мальме зі зростаючою кількістю іммігрантів з Близького Сходу. «У багатьох країнах Близького Сходу практикується сильний антисемітизм, і у результаті є люди, які виховані відповідно. Вони живлять ненависть не тільки до Ізраїлю, але й до усіх євреїв. Видно, що деякі люди з Близького Сходу приносять сильні антисемітські погляди зі своєї рідної країни», – зазначив він репортеру видання «Kvallsposten» [42]. Сванте Лундгрен додав, що «це стосується не усіх іммігрантів», та заявив, що у Мальме також є серйозні проблеми із антимусульманськими поглядами.

Слід відзначити, що завдяки злагодженій роботі влади та єврейських общин Швеції багатьох проблем вдалося уникнути, зберігши рівень безпеки їх членів на високому рівні. В низці випадків самі учасники антисемітських акцій переосмислювали свої вчинки, доходючи висновків, які є прямо протилежними тим, котрі прищеплювала їм антисемітська пропаганда. Так, у квітні 2018 року шведські підлітки відвідали синагогу у місті Мальме для того, аби вибачитися за свої погрози «розбомбити євреїв». Моше-Давид ГаКоген – ортодоксальний рабин, що проживає у місті – розповів про цей випадок репортеру радіо Sveriges. Два старшокласники у грудні минулого року підійшли до будівлі синагоги та викрикували антисемітські лозунги, закликаючи «розбомбити євреїв». Будівля синагоги розташована неподалік від школи, у якій навчалися підлітки, і їх доволі швидко знайшли та ідентифікували. ГаКоген відзначив, що керівництво синагоги не стало повідомляти директора школи та їх не було покарано. Однак поліція провела своє розслідування та повідомила про таку поведінку підлітків соціальні служби. «Це частина більш широкої картини, де єврейська меншість відчуває загрозу, це продукт антисемітської риторики», – заявив ГаКоген журналістам з цього приводу [43]. Єврейська община Мальме має більш негативний досвід стосовно антисемітизму, ніж члени інших єврейських общин Швеції, країни, у якій на сьогодні проживає близько 20 000 євреїв. Місцева синагога практично постійно зазнавала нападів з боку антисемітів. За даними Шведської національної ради із запобігання злочинності (Brå) у 2014 та 2015 роках у Швеції було

zareestrowano zagalam 547 wypadkiv proyaviv antisemitizmu. Predstavniki pershogo ta drugogo pokolinnya imigrantiv z Serednyogo Sходу stanoviv na syogodni priblizno tretynu naselennya mista Mal'me, yake narahovuє 300 000 osib.

Suchasne stanovische evreyskoy obshchiny Shveycii є odniyu z vazhlyvikh doslidnytskikh problem. Vlada krajini, yaka priynnyala, naryadu z Nimetchynoyu, naybilyshu kilykist' bizenctiv z krajn Blyzkyogo ta Serednyogo Sходу, vymushena vzhivati nizku zakhodiv z zakhystu evreyskoy obshchiny krajini, u tomu chislі za rakhunok zmin natsional'nogo zakonodavstva z urahuvanniam rekomendatsiy Mizhnarodnoy organyzaatsiyi za spivrobotnyctva u spravі uvichnennya i vivchennya pam'yati zhertv Holokostu (IHRA).

Сучасні проблеми політики щодо євреїв та боротьби з антисемітизмом у Швейцарії

Istoriya evreyskoy obshchiny Shveycarii narahovuє bagato sotenyh rokiv. Vona isnuvala na teritoriyi krajini she do nezalezhnosti Shveycarskoy Konfederatsiyi, yku було здобуто у kінці XV stolittya. Syogodni u Shveycarii prozhivaє blyzkyo 17 500 evreiv, tretyna z nix – u mistі D'yurix. Evreyska obshchyna Shveycarii posidaє 10-te misce za chislennistyu v Evropy. Pitannya suchasnogo zhyt'tya i rozvytku evreyskoy obshchiny є aktual'nymi ta porushuyot'sya u pratsyah bagat'oh evropeyskikh doslidnykiv. Tak, vplyv istoriyi na zhyt'tya suchasnix evreiv Shveycarii rozglyadaють u svoix pratsyah Tamar Levinski ta Sandarine Mayoraz [44]. Porivnyal'nnyy analiz rozvytku evreyskoy obshchiny Shveycarii, a takozh Belygii ta SHHA зроблений u monografiyi Martini Gross, Sofii Nizarad ta Yann Skioldo-D'yurxer [45].

Syogodni evreyska obshchyna perezhivaє ne krashchi chasy, odnak velikykh terorystychnykh aktiv, spryamovanykh proty chleniv evreyskoy obshchiny abo synagog, u krajini poky vdaetsya unyknuti. Vlada krajini, sudyachi z usyogo, rozumiyuchi ryzkyky ta neobkhidnist' dodatkovykh vitrat dlya oхорони evreyskikh obshchin, virishila mіnіmіzuvati tsі vitraty, poklavshy іх na samykh evreiv. Zokrema, naprykіnці 2016 roku shveycarskyy urяд zaproponuvav evreyskym hromadyanam samostіyno platyty za svoju bezpeku. Takyy

захід передбачений в урядовому документі за назвою «Доповідь про заходи, що вживає федеральна держава, з питання боротьби із антисемітизмом у Швейцарії». Найбільша єврейська організація країни – Швейцарська федерація єврейських общин (FSCI) – зробила з цього приводу спеціальну заяву, у якій піддала критиці двоїстий характер документа. Зокрема, у розділі «Безпека єврейського народу та інфраструктури» вказується, що «держава зобов'язана вжити необхідних заходів з захисту життя та безпеки людей». Тим не менш далі в документі відзначається: «На цей момент немає жодної згадки в Конституції, що дозволяє участь Конфедерації (швейцарського уряду) в оплаті заходів безпеки з захисту єврейських закладів. Отже, немає підстав для фінансових зобов'язань з боку Конфедерації». В доповіді також підкреслюється: «Єврейські організації могли б створити основу для фінансування своїх витрат з гарантування безпеки, виділяючи для членів общини значні суми, що спрямовуються на оплату заходів безпеки». Зроблена таким недвозначним чином пропозиція про самофінансування своєї безпеки викликало різкий протест з боку Швейцарської федерації єврейських общин. Президент FSCI Герберт Вінтер назвав ідею уряду боротися із тероризмом за рахунок фінансування єврейських організацій неприйнятною. «Євреї світу піддаються нападам терористів тільки тому, що вони євреї, ця загроза є реальною для Швейцарії... Що стосується ідеї, що ми повинні самостійно гарантувати свою безпеку, я можу сказати, що це – обов'язок держави. Доказом є те, що у більшості сусідніх зі Швейцарією країн витрати на безпеку общин покриваються, в основному, за рахунок держави, яка також надає персонал для охорони єврейських закладів» [46], – додав він.

Слід зазначити, що така заява стала великим розчаруванням не тільки для швейцарських євреїв, але й для всієї єврейської общини Європи. У зв'язку із тим, що євреї Європи стали однією з основних мішень для ісламських терористів, активно фінансується захист общин Німеччини та Італії. У Франції тисячі поліцейських та солдат охороняють синагоги та єврейські школи. У Великобританії голова МВС Ембер Радд виділила £13,4 млн для захисту єврейських закладів.

Якщо не враховувати загрозу терористів, основною небезпекою для єврейської общини Швейцарії і надалі залишається побутовий антисемітизм. Його рівень постійно зростає. Протягом 2017 року у країні сталося декілька інцидентів, що викликало міжнародний скандал. Наприклад, керівництво швейцарського готелю потрапило під шквал критики провідних ЗМІ після того, як його співробітники попросили гостей-євреїв «прийняти душ перед тим, як іти до басейну», та встановили обмеження у часі користування холодильником у готелі. Так, таблички, написані ламаною англійською мовою та адресовані «наших гостям-євреям» у готелі Aparthaus Paradies у комуні Ароза, що у кантоні Граубюнден, містили вимогу «прийняти душ, перш ніж іти плавати та після плавання». Далі було попередження: «Якщо ви порушите правила, ми вимушені закрити для вас басейн». Інший знак наголошував: «Нашим єврейським гостям: вам дозволено користуватися холодильником з 10.00 до 11.00 вранці і з 16.30 до 17.30 ввечері. Сподіваємося, ви розумієте, що нашій команді не подобається, що їх кожного разу турбують» [47].

Сім'я гостей з Ізраїлю, що проживала у готелі, сфотографувала таблички та повідомила про це ізраїльському каналу «Channel 2», після чого відбувся великий міжнародний скандал. Рут Томанн, менеджер готелю, була вимушена вибачитися, заявивши, що вона «могла підібрати неправильні слова, а таблички було адресовано усім гостям, а не тільки євреям» [47].

При цьому загальне ставлення населення Швейцарії до єврейської общини залишається позитивним. У країні проходять Дні пам'яті жертв Голокосту, створюються музеї, присвячені єврейській історії та культурі. У 2018 році федеральна влада Швейцарії вирішила увічнити пам'ять «швейцарського Шиндлера», назвавши на його честь кімнату, що використовується для засідань чиновниками головних керуючих органів країни у Швейцарському федеральному палаці в Берні. Кімната була перейменована у «кімнату Карла Лутца». Це було зроблено на честь дипломата, котрий разом зі своїми колегами у Будапешті врятував десятки тисяч євреїв від нацистів під час Другої світової війни. Як повідомляє Федеральний департамент закордонних

справ, у цьому приміщенні, розташованому у західному крилі будівлі, ухвалюються зовнішньополітичні рішення високого рівня. Кімнату було названо новим ім'ям у 43-тю річницю з дня смерті Карла Лутца. У ній також було прибито пам'ятну табличку з його ім'ям та іменами Гаральда Феллера, Гертруди Лутц-Фанхаузер, Ернста Вонруфса та Пітера Цюрхера – усіх тих, хто разом із Лутцем врятував життя більш ніж 60 тисячам євреїв з нацистських таборів смерті. Лутца називають «швейцарським Оскаром Шиндлером». Німецький промисловець, котрий врятував більше 1000 євреїв, був на весь світ прославлений фільмом Стівена Спілберга «Список Шиндлера». Проте подвиг Лутца не менш важливий для історії. З 1942 по 1945 рік Лутц працював у Будапешті віцеконсулом Швейцарії, яка зберігала у той час нейтралітет. Коли німці окупували країну у 1944 році, дипломату вдалося дійти згоди про те, щоб німці гарантували безпечний прохід для 8000 євреїв. Після цього він застосував дипломатичні листи захисту, що було виписано на цілі сім'ї, а не окремих осіб. Коли 8000 документів було витрачено, він просто розпочав серію нумерації знову. Лутц та його колеги також створили «безпечні будинки» навколо угорської столиці, де заховалися тисячі євреїв. За оцінками, цими діями було врятовано близько 62 000 євреїв [48]. Запізніле визнання дій Лутца швейцарським урядом не є випадковим. Адже багато людей, що спасали євреїв, не отримали за життя вдячності від держави. Варто згадати історію швейцарського поліцейського Пауля Грюнінгера.

У 1938 році Швейцарія видала жорстокі імміграційні закони, що забороняли в'їзд єврейським біженцям. Але Грюнінгер відмовився виконувати наказ, надавши статусу біженця від 2000 до 3000 євреїв. Він зробив це, датуючи заднім числом документи до того періоду, коли євреї ще могли в'їжджати до Швейцарії. У 1940 році його судили та відсторонили від служби у поліції. Тільки наприкінці 1990-х років суд у *Санкт-Галлені* остаточно виправдав його та повернув йому добре ім'я. І Грюнінгер, у Лутц були удостоєні титулу «Праведник народів світу» [49].

Історія єврейської общини Швейцарії є важливою частиною загальної швейцарської історії. Нейтралітет держави, якого

дотримувався уряд цієї країни в період Другої світової війни, дозволив врятуватися багатьом німецьким євреям. Сучасна єврейська община зберігає пам'ять про це та намагається брати активну участь у багатьох благодійних та гуманітарних проєктах, спрямованих на допомогу швейцарцям. Вона є однією з динамічних єврейських общин у Європі, що швидко розвивається. Однією з головних проблем її існування сьогодні, у зв'язку із близькістю до Швейцарії лідируючої за рівнем антисемітизму у ЄС Франції, є гарантування безпеки та захисту єврейських шкіл, дитячих садків та общинних закладів.

Сучасні проблеми політики щодо євреїв та боротьби з антисемітизмом у Франції

Становище євреїв у сучасній Франції є однією з важливих політичних проблем, котрі хвилюють не тільки єврейські організації Європи, але й керівництво Євросоюзу, зацікавленого у зваженій та справедливій політиці, спрямованій на дотримання інтересів представників національних меншин, а також протистояння антисемітизму та пов'язаній із ним терористичній загрозі. Франція на сьогодні є єдиною країною Західної Європи, де єврейське питання не просто стоїть гостро, але й ускладнюється наявністю загрози масових терористичних актів стосовно єврейських об'єктів. За цими загрозами стоїть ІДІЛ та інші структури, що поставили євреїв Франції головними у списку «основних загроз ісламістів».

Цю проблему протягом останніх років досліджувало багато вчених. Зокрема, питання безпеки єврейської громади Європи у період терористичної загрози розглядалися у працях Роберта Фрідмана [50] та Фіама Ніренштейн [51].

Слід зазначити, що протягом 2017–2018 років у суспільстві зберігається атмосфера ворожості до євреїв, яка стала відображатися на академічній діяльності європейських учених. Показовим став випадок із істориком Жоржем Бенсуссаном, якого намагалися відправити до в'язниці через одну з цитат, пов'язаних зі ставленням до євреїв. Ця справа стала важливим прецедентом, що стосується академічної свободи у Франції.

Французького єврейського історика Жоржа Бенсуссана звинуватили у ісламофобії, він постав перед судом після того, як заявив, що «араби вбирають антисемітизм разом із молоком матері». За цим процесом слідувало багато людей у Франції, деякі вчені назвали його «важливим тестом для визначення академічної свободи». Спеціаліст з історії Голокосту Бенсуссан також є одним з провідних у світі спеціалістом з історії єврейських громад на території країн Арабського Сходу. Судовий процес проти нього почала група мусульманських лобістів. Заяву про «антисемітизм, що вбирається разом із молоком матері», було зроблено істориком під час інтерв'ю одній з паризьких радіостанцій, що мало місце у 2012 році. Історик у ході багатомісячного процесу пояснив суду, що лише цитував кінорежисера Смаїна Лаахера – етнічного француза, котрий сказав, що «у багатьох арабських сім'ях антисемітизм вбирається із повітрям, котрим вони дихають». У підсумку, судді у своїй постанові заявили, що позивачі не змогли обґрунтувати звинувачення у розпалюванні ненависті та дійшли висновку, що Бенсуссан просто «обмовився, цитуючи Лаахера», не маючи наміру розпалювати ненависть. Жоржа Бенсуссана було виправдано 17-м Кримінальним трибуналом Парижа у справі про розпалювання міжнаціональної ворожнечі. Представники академічних кіл привітали вирок суду [52].

При цьому ставлення до французьких євреїв виходить далеко за рамки необережних висловів на їхню адресу. Становище членів єврейської громади Франції є небезпечним, причому не тільки на вулицях. Антисеміти здійснюють напади як на домівки простих членів єврейських громад, так і їхніх лідерів. У цій ситуації ніхто із французьких євреїв не може почуватися у безпеці, враховуючи, що служба приватної охорони, подібна до Общинного охоронного фонду (CST), що працює у Великобританії, у Франції відсутня.

Одним з останніх гучних випадків стало побиття голови сефардської єврейської общини Франції, що сталося просто у нього вдома. Нападники 9 вересня 2017 року увірвалися у будинок рабина Роджера Пінто, що розташований у північно-східному передмісті Парижа Ліврі-Гарган, влаштували там погром, побили

голову общини, його сина та дружину. Нападників було троє. Один з нападників – темношкірий чоловік віком від 20 до 30 років – заявив, що взяв участь у злочині тому, що жертви «євреї, і у них мають бути гроші». Грабіжники забрали кредитні картки та ювелірні вироби і кілька годин катували всю сім'ю з приводу наявності додаткових коштів. Чоловіки відступили після того, як Роджеру Пінто вдалося приховано набрати з мобільного телефона службу порятунку. Французький єврейський філософ Бернард-Анрі Леві написав у Twitter: «Був вражений антисемітською атакою у Ліврі-Гаргані. Висловлюю солідарність із Роджером Пінто та його сім'єю, що стали жертвами» [53]. Посол Ізраїлю у Франції Аліза Бін-Нун також засудила інцидент, заявивши, що це була антисемітська атака. Серія нападів на будинки євреїв, тому що «у них є гроші», почалася у 2014 році, коли троє чоловіків увірвалися до будинку єврейської сім'ї у Кретеї, під Парижем. Один з них звалтував молоду жінку, другий побив її бойфренда, а третій ходив до банкомату для того, аби зняти кошти з карт жертв. Бандити також заявили пізніше, що шукали жертв серед євреїв. Антисеміти орудують у Кретеї достатньо давно. У 2006 році вони взяли у заручники єврейського торговця телефонами Ілана Халімі, за якого вимагали викуп і якого згодом вбили. Як повідомляють сьогодні французькі ЗМІ, деякі французькі євреї вважають вбивство Халімі поворотним моментом у житті єврейської общини Франції, який назавжди змінив їхнє життя.

Важливим явищем сучасного життя Франції є політичний антисемітизм. Незважаючи на поразку на останніх президентських виборах, Марін Ле Пен та політики, що її підтримують, не полишили планів реваншу та провадження низки антисемітських законів у житті суспільства. Зокрема, особливо хвилює правих сил історія із «Облавою Вель д'Ів», котра є свідченням участі французів у подіях Голокосту [53]. Марін Ле Пен, зокрема, неодноразово заявляла, що Франція не несе відповідальності за «Облаву Вель д'Ів» – найбільшу серію арештів євреїв, здійснену у країні у період Другої світової війни. З 14 по 15 червня 1942 року у Парижі та на велосипедній трасі Vel d'Hiv було заарештовано

більш 13 000 євреїв, яких було відіслано до концентраційних таборів. «Я не думаю, що Франція несе відповідальність за Vel d'Hiv», – зазначила Ле Пен у інтерв'ю каналу LCI. «Я думаю, що взагалі-то, якщо є відповідальні люди, то це ті, хто був при владі у той час. Це не Франція... режим Віші не був Францією», – додала вона [54].

Однак, незважаючи на достатньо плачевний стан справ із антисемітизмом у сучасній Франції, правоохоронні органи намагаються боротися із побутовим антисемітизмом як проявом расизму. Як і раніше, найбільш агресивних антисемітів затримують, їм виписують штрафи, а найбільш небезпечних з них відсилають до в'язниці.

Так, французький суд присудив до ув'язнення араба, який ображав на вулиці місцевого рабина та його сім'ю. Інцидент стався 12 жовтня 2017 року у місті Нім, що розташоване у 60 милях на захід від Марселя. 22-річний Талал Арруйял підійшов до рабина, його дружини та чотирьох дітей, що виходили з місцевої синагоги, та став ображати їх, називаючи «брудними євреями». Витівка не залишилася непоміченою місцевою владою. На місце було викликано поліцію, і місяць потому розпочався суд у цій справі. Звинувачення просило призупинити виконання рішення про тюремне ув'язнення для молодого хлопця із міркувань гуманності, однак суд вирішив інакше. Суддя вирішила винести найсуворіше покарання, що передбачено Кримінальним кодексом за усну образу, здійснену на ґрунті расової ненависті. Злочинець повинен був відправитися до в'язниці на 2 місяці та виплатити штраф розміром 1000 євро. Арруйяла вдалося знайти завдяки запису відеореєстратора автомобіля, що проїжджав мимо у той момент. Він вибачився у суді, сказав, що «повівся незріло» [55].

Розвиток єврейської общини Франції є важливою дослідницькою проблемою, що дозволяє пролити світло на становище єврейської общини Європи у цілому та зробити висновки, що стосуються перспектив її подальшого існування на території, яка стала ареною для найбільшої трагедії в історії єврейського народу – Голокосту. На сьогодні французька єврейська община

більшою мірою піддається нападам терористів та антисемітів, ніж будь-яка інша у Європі. Великою проблемою є прагнення правих партій переглянути історію Голокосту, поклавши частково вину за нього на самих євреїв, що вже реалізовується на території деяких східно-європейських держав. У зв'язку із цим можна прогнозувати посилення процесу еміграції євреїв Франції на тлі зростання терористичної загрози та прагнення правих партій заборонити ношення кіпи та єврейської символіки у громадських місцях, про що неодноразово заявляла Марін Ле Пен.

Сучасні проблеми політики щодо євреїв та боротьби з антисемітизмом в Іспанії

Вивчення питань, пов'язаних із розвитком антисемітизму в Іспанії, є важливим для розуміння особливостей життя сучасного європейського єврейства. Іспанія протягом декількох років посідала в експертних рейтингах перше місце за рівнем антисемітизму, і саме тому ситуація в цій країні є каталізатором загальної ситуації із антисемітизмом в Європі. Зокрема, експерти Gatestone Institute 2010 року назвали країну «найбільш антисемітською країною ЄС» [56].

Проблема антисемітизму в Іспанії протягом останніх років висвітлювалася в працях таких учених, як Гонзало Альварес Чилліда та Рікардо Ізгуердо Беніто [57], Даніела Розенберг [58], Алехандро Байер [59] тощо.

Слід зазначити, що протягом останніх двох-трьох років Іспанія залишалася безумовним оплотом прибічників бойкоту Держави Ізраїль. Про рівень антисемітизму у цій країні вже давно складають легенди, однак наявна статистика вражає його підтримкою з боку державних та місцевих органів. У 2015 році тільки близько 50 муніципалітетів різних регіонів Іспанії прийняли рішення про введення бойкоту проти Держави Ізраїль. Це набагато більше, ніж у будь-якій іншій європейській країні, та навіть у декількох країнах разом узятих. Лідери антиізраїльського руху BDS (Boycott, Divestment and Sanctions) в Іспанії спираються перш за все на ліві партії, які становлять більшість у муніципальних та

місцевих органах і традиційно славляться специфічним ставленням до «єврейського питання».

Так, у травні 2015 року каталонські законодавці попросили видалити із будівлі Парламенту Каталонії главу єврейської громади Барселони через те, що «він – іноземний агент». На жаль, цей акт не дістав належної оцінки з боку іспанської та європейської громадськості, і політична тенденція «не сідати із євреями за один стіл» у цьому регіоні частково зберігається [60].

Крім антисемітизму щодо місцевих євреїв, таку саму проблему відчують навіть іноземці єврейського походження. Так, у серпні 2015 року організатори фестивалю Rototom Sunsplash у Бенідормі попросили американського співака єврейського походження Matisyahu перед прильотом до Іспанії зробити політичну заяву про осуд Держави Ізраїль. Коли він відмовився це зробити, його запрошення на фестиваль було відкликано. Федерація єврейських громад Іспанії охарактеризувала цей інцидент як «антисемітський акт», а багато культурних діячів США та Ізраїлю відмовилися приїжджати на територію Іспанії для участі у культурних заходах [60].

Незважаючи на це, єврейська громада активно чинить опір руху BDS. У 2015 році проізраїльські активісти отримали 24 постанови, юридичні висновки та судові заборони проти BDS в Іспанії. «Рух BDS в Іспанії є сильним та працює систематично. Однак уперше вони натрапили на відповідь, яка також має систематичний характер», – наголосив глава проізраїльської організації АСОМ Ангел Мас [61]. У липні 2016 року АСОМ примусив владу Кампезо – міста, розташованого у 210 милях на північ від Мадрида – відмовитися від своєї раніше прийнятої резолюції. Активісти АСОМ пригрозили подати до суду та доказати, що дії BDS є неконституційними та дискримінаційними. Слід зазначити, що не всі жителі країни є антисемітами. В Іспанії існує група підтримки дій таких організацій, як АСОМ, і це здебільшого бізнесмени. Вони розуміють, що в умовах кризи скорочення обсягів торгівлі із Ізраїлем на угоду BDS є деструктивним. Наразі багато залежить від іспанських судів. Поки що позиція цієї закритої касти, яка є незалежною та стосовно

багатьох питань має свою думку, відрізняється від позиції інших гілок влади не на користь Ізраїлю. У 2009 році іспанський суддя відкрив справу, що стосується «воєнних злочинів» колишнього прем'єр-міністра Ізраїлю Аріеля Шарона. Однак, як підкреслила репортеру ЖТА колишня ізраїльська дипломатка Ігаль Палмор, що працювала в 1990-х роках аташе з питань культури, ситуація може змінитися на краще. Вона пов'язує це із переходом Іспанії до європейських стандартів з питань законодавства про розпалювання ненависті, поліпшенням принципів верховенства права та приходом до влади центристського уряду [62].

Уряд Іспанії навіть почав приймати сефардських євреїв, яким надає громадянство як вибачення за вигнання їх з країни у XV столітті. Цей процес відбувається під патронатом Короля Іспанії, зусилля якого не залишилися непоміченими з боку європейської єврейської громади і який отримав за свою діяльність низку нагород. І, звичайно, є велика надія на те, що у суспільстві переможе точка зору політиків, котрі стверджують, що бойкот Держави Ізраїль не принесе користі економіці Іспанії, у якій безробіття перебуває на рівні 21%, а серед осіб молодше 25 років – на рівні 45% [63].

Нещодавно хорошою ілюстрацією економічного фактору у цьому питанні стали події у північному іспанському місті Сантьяго-де-Компостела. Після того як міська влада ухвалила рішення про підтримку бойкоту Ізраїлю, авіакомпанія «Ель Аль» припинила переговори про введення прямого авіасполучення, і міський аеропорт зазнав збитків. Представники Народної партії звинуватили ліві сили влади міста у саботажі індустрії туризму та втраті дорожочінних робочих місць. Сьогодні ВВП Ізраїлю на 36% вищий, ніж в Іспанії. На іспанські курорти щороку приїжджає 350 000 ізраїльських туристів. У всякому разі, лідери АСОМ відзначають, що на сьогодні основна битва антисемітів та проізраїльських сил ведеться щодо судових органів влади Іспанії. «Донедавна значною мірою незалежна судова система Іспанії не піддавалася тиску з боку прибічників BDS» [64], – розповідає іспанський журналіст газети АВС Рамон Перес-Мора. Однак у 2016 році ситуація змінилася. Єврейська громада, що нараховує

45 000 осіб, не може протистояти цьому тиску. «Іспанська єврейська громада невелика... Це не різновид суспільства, яке може легко протистояти виклику активістів BDS, що вже добре окопалися та мають іноземне фінансування і міцні зв'язки із владою» [64], – додав Ігаль Палмор.

Слід зазначити, що ситуація із антисемітизмом в Іспанії і надалі залишається напруженою. Таке явище трапляється не тільки серед неосвіченого населення та маргінальних елементів, але й у середовищі політиків, громадських діячів. Кампанія з бойкоту Ізраїлю надала можливість антисемітам, що працюють у місцевих та регіональних органах влади, зорганізуватися та провадити політику, котра обмежує громадянські права єврейських жителів Іспанії. Зусилля центральної влади та монархії, спрямовані на залучення у країну євреїв, поки не можуть компенсувати рівень суспільної антиізраїльської та антисемітської риторики, котра має місце у суспільстві. Ситуація в Іспанії, в цілому, значно контрастує зі ситуацією в інших країнах Європи, в яких у 2017 році багато осіб за антиізраїльські висловлювання, що прирівняли до антисемітських, потрапили під кримінальне переслідування.

Сучасні проблеми політики щодо євреїв та боротьби з антисемітизмом у Португалії

Уряд Португалії, врівні з керівництвом Іспанії та Польщі, веде останніми роками активну роботу з формування великої єврейської общини країни. У країні був прийнятий закон, згідно з яким нащадки євреїв-сефардів, вигнаних з Португалії в XVI столітті після Лісабонської різанини, можуть повернутися в країну. За даними на жовтень 2019 року влада Португалії схвалила близько 10 000 запитів щодо надання громадянства представникам сефардської єврейської общини. Таким чином, було схвалено третину з приблизно 33 000 заяв про надання громадянства згідно з законом 2015 року для нащадків євреїв-сефардів [65]. Більшість заявок надійшла протягом минулих кількох років від жителів Ізраїлю, Туреччини, Бразилії та Венесуели, відзначає журнал «Publico». Португалія прийняла закон про повернення євреїв-сефардів

незадовго до того, як Іспанія прийняла аналогічний закон, який є більш обмежувальним і дія якого закінчується в жовтні 2019 року. Тисячі нащадків сефардів отримали іспанське громадянство. Португальський закон про повернення євреїв-сефардів є безстроковим, і повернення євреїв в цю країну продовжиться і після 2019 року. Обидві країни заявили, що закон повинен був спокутувати провину за наслідки переслідувань євреїв в XV і XVI століттях під керівництвом Церкви, відомим як інквізиція [65].

На сьогодні, як зазначає ЈТА, економіки Іспанії і Португалії значною мірою залежать від іноземних інвестицій, зокрема в сфері туризму. Рівень безробіття при цьому в країнах є досить високим – 17% і 8,9%, відповідно. Португалія багато робить для того, аби розвивати єврейську культурну спадщину. Так, у Лісабоні будується великий єврейський музей. Мережа регіонів Португалії, що входять до програми «Rede de Juderias», на території яких розташовані єврейські культурні об'єкти, зростає за час свого існування з 2011 року до 27 муніципалітетів. У 2014 році було запущено нову програму за назвою «Rotas de Sefarad» («Маршрути сефардів»). Роботи з відновлення туристичних об'єктів, що входять до списку «Rotas de Sefarad», завершилися того самого року завдяки інвестиціям у розмірі 5,7 млн доларів США, причому більшість з цих коштів було виділено урядом Португалії. Державний секретар Португалії з туризму Ана Мендес Годіньо, яка відвідала Сполучені Штати, зустрілася з лідерами єврейської общини для того, щоб привернути увагу до цих подій. «Ми хочемо присутності євреїв у Португалії ... І ми розраховуємо на єврейські інвестиції ... У нас величезна єврейська спадщина та дуже давній і глибокий зв'язок з єврейськими общинами» [66], – зазначила вона.

Крім процесу повернення євреїв до Португалії, має місце відродження єврейської общини країни зсередини. У деяких містах і навіть селах відновлюються єврейські общини, які знаходились там сотні років тому. Так, 70 членів єврейської общини португальської села Белмонте шукають визнання. Щоп'ятниці ввечері і щосуботи вранці в місцевій синагозі проводяться служіння і прийоми в місцевому єврейському музеї. Також раз на

рік члени єврейської громади Белмонте організовують невеликий недільний кошерний ринок.

Але ця община – єдина на Піренейському півострові, яка зберегла ритуали та інші елементи своєї ідентичності, що сходять до часів іспанської інквізиції. Це стало можливим завдяки жертвам і відданості наступних поколінь «криптоєвреїв» – євреїв, які були змушені повернутися до християнства, але і далі таємно практикували юдаїзм. У 2019 році єврейська громада Белмонте вперше добивається від уряду визнання її як єврейської громади і доступу до державного фінансування. Присутність у Белмонте євреїв, що пережили інквізицію, було вперше задокументовано у 1917 році Самуелем Шварцем, єврейським інженером з Польщі, який працював на прилеглому олов'яному руднику. Саме він помітив специфічні звички деяких сімей у місті. У 1925 році Шварц написав книгу «Нові християни в Португалії в 20-му столітті», в якій розповів, як у Белмонте відзначалися три єврейські свята: Песах, Піст Естер – частина свята Пурим – і Йом Кіпур [67]. «Історія євреїв Белмонте подібна на казку або науково-фантастичний серіал», – написав Еліяху Біренбойм, колишній головний рабин Уругваю і голова ізраїльської рабинської семінарії Strauss-Amiel, в своєму детальному дослідженні цього місця в 2012 році. У той же час існують звичайні проблеми життя в маленькій і віддаленій єврейській общині. У сільській місцевості Белмонте мало можливостей для працевлаштування, і в общині є лише кілька дітей, що викликає стурбованість щодо довгострокової життєздатності общини. В останні роки кілька десятків людей виїхало з Белмонте до Ізраїлю [67].

Незважаючи на закон про повернення євреїв до Португалії, благополучний стан справ у сфері міжнаціональних відносин у країні і юдофільську позицію правлячих у країні соціалістів, деякі антисемітські інциденти все-таки мають місце. Так, виданню «New York Times» довелося вибачитися за португальську карикатуру, яка викликала світовий скандал. Карикатура зображувала «сліпого президента Трампа, одягненого в тибетейку, на чолі з прем'єр-міністром Ізраїлю Біньяміном Нетаньягу, намальованим як собака на поводку» із Зіркою Давида на комірі. У листі редактора «The

New York Times» йдеться, що «зображення було образливим і публікувати його було помилкою» [68]. Раніше президент США Трамп гнівно відреагував на карикатуру, написавши в твіттері: «"The New York Times" вибачилися за жахливу антисемітську карикатуру, але вони не вибачилися переді мною за це або за всі підроблені і корупційні новини, які вони друкують щоденно. Вони досягли найнижчого рівня "журналістики" і, безумовно, нижньої точки в історії @nytimes!» [68]. Як з'ясувалося сьогодні, ця антисемітська карикатура спочатку була опублікована в Португалії в національній газеті «Expresso», а її автором був відомий карикатурист Антоніу, який публікує свої карикатури в цьому виданні починаючи з 1974 року [68]. Сам автор заперечував наявність антисемітського контексту в цій своїй роботі. Слід зазначити, що карикатура викликала широку критику, зокрема CNN, «Fox News», «The Jerusalem Post» і «Times of Israel». Незважаючи на те, що проблема антисемітизму в Португалії не стоїть так само гостро, як в інших європейських країнах, зокрема в сусідній Іспанії, єврейська община є, як і усюди в світі, мішенню різних екстремістських і терористичних груп.

Європа, як і раніше, є для терористів джерелом усіх бід і нещастя, і тому в доступному для огляду майбутньому Португалія може стати мішенню для них. Цьому сприяє зростання кількості туристів і заходи з підвищеної безпеки, яких вживають традиційно популярні для атак терористів країни – такі, як Німеччина, Бельгія і Нідерланди. Про це заявив на конференції, присвяченій питанням боротьби з тероризмом, ізраїльський фахівець із боротьби з цим світовим явищем Боаз Ганор. Конференція стартувала в Школі соціальних і політичних наук Університету Лісабона і зібрала провідних фахівців з питань протистояння тероризму в світі. На думку Ганора, Португалія також не є дуже легкою ціллю, однак можна вжити низку заходів, спрямованих на профілактику тероризму в країні. Він також додав, що ніколи не може бути достатньо безпеки і щоразу потрібно пропонувати все більш досконалі заходи для протидії тероризму [69].

Загалом Португалія є найбільш позитивним прикладом політики уряду з «єврейського питання». В країні набагато менше

антисемітизму, ніж в Іспанії та Польщі, які також проводять політику повернення євреїв у країну. Зважені політичні рішення правлячої в Португалії соціалістичної партії і рівень толерантності щодо представників інших релігій і національностей вселяють надію на те, що розвиток єврейської общини в цій країні має позитивні перспективи.

Висновки

Єдності суспільства неможливо досягти автоматично будь-якому уряду. У розвинутих країнах це є результатом кропіткої роботи з покращення міжнаціональних та міжконфесійних відносин, які цементують суспільство, привносять єдині цілі, спільні цінності та досягнення. Тому основним завданням дослідження проблеми антисемітизму у сучасній Європі є формулювання рекомендацій щодо покращення стану справ у цій сфері.

Ситуація з антисемітизмом та міжнаціональними відносинами в сучасній Європі є досить складною. Незважаючи на функціонування суворих законів та наявність системи неминучих покарань, антисемітизм та ненависть на ґрунті расизму не припиняють набирати силу у країнах розвинутої демократії Західної Європи. Цьому не можуть зарадити висока міра взаємодії єврейських громад на європейському просторі та вплив єврейський громадських структур на органи влади. Разом з тим, влада та правоохоронні органи цих країн постійно удосконалюють систему охорони громадських і релігійних об'єктів для того, аби запобігти терористичним актам та нападам на членів єврейської громади у майбутньому. Це може стати прикладом для українського єврейства, яке за своєю структурою та особливостям розвитку стає дуже схожим на єврейські громади країн Європи. Єврейська громада України, яка завершила процес масової імміграції до Ізраїлю та інших країн світу, почала формуватися як стійка спільнота, що розвивається в умовах розвитку демократичного суспільства та інтегрується до української політичної нації.

Великою проблемою в Україні є відсутність застосування правових методів, які передбачені законодавством щодо антисемітизму. Стаття 161 Карного кодексу практично ніколи не

використовувалася, а відсутність судових прецедентів дає змогу представникам політичних сил, партій та неформальних об'єднань не зважати на судову і правоохоронну систему у разі скоєння подібних правопорушень.

Необхідно розпочати втілювати у життя досвід європейських країн щодо боротьби із антисемітизмом в Інтернеті, зокрема – в соціальних мережах. Відсутність такої практики призводить до можливості розгортання масових кампаній антисемітського спрямування проти політиків, суспільних діячів єврейської національності, розпалювання міжнаціональної ненависті та розколу суспільства за національною ознакою. В умовах відсутності інтересу правоохоронної та судової систем до цього явища можливе застосування таких заходів, як засудження з боку влади, ЗМІ, громадськості.

Основною проблемою, яка існує на сьогодні у єврейському житті Європи, є безпека та протидія ісламському тероризму. Виходячи з цього, в Україні потрібно створити єдину організацію, яка б дбала про безпеку усіх єврейських установ за прикладом країн Європи. Також потрібна координація зусиль спеціальних служб України та країн Європи з метою запобігання масовим терористичним актам щодо єврейських установ та окремих громадян єврейської національності в великих містах України. На жаль, загальна ситуація в Україні є нестабільною і з країни за останні два роки виїхала досить велика кількість євреїв, перш за все зі Сходу України, де терористичні угруповання знищили декількох керівників єврейської громади, а десятки тисяч єврейських громад на чолі зі своїми лідерами були змушені евакуюватися.

Перед європейськими країнами постало завдання об'єднати зусилля та створити єдиний європейський орган з повноваженнями правоохоронної структури – Агентство боротьби з антисемітизмом з єдиною базою реєстрації випадків антисемітизму в усіх регіонах Європейського Союзу, а також осіб, які можуть застосовувати зброю проти євреїв унаслідок своїх переконань, за типом списку потенційних терористів «Fiche S» у Франції. Необхідно налагодити тісні зв'язки між громадами та охоронними структурами, які

опікуються проблемами моніторингу антисемітизму та охороною єврейських громад, культових споруд та освітніх закладів. Україна мала б приєднатися до цього органу для того, щоб розпочати обмін даними моніторингу щодо антисемітизму з Агентством боротьби з антисемітизмом та європейськими спеціальними службами.

1. European Jewish identity: Mosaic or monolith? An empirical assessment of eight European countries by Graham David // Institute for Jewish Policy Research. 2018. URL: <https://archive.jpr.org.uk/object-eur183> (дата звернення 01.11.2019).

2. Survey: 38% of Jews in Europe are thinking about leaving by Eldad Beck // Israel Hayom. 2018. 9 December. URL: <https://www.israelhayom.com/2018/12/09/survey-38-of-jews-in-europe-are-thinking-about-leaving/> (дата звернення 01.11.2019).

3. Young Jews «feel generally unsafe in Europe», says EU watchdog group // Times of Israel. 2019. 4 July. URL: <https://www.timesofisrael.com/young-jews-feel-generally-unsafe-in-europe-says-eu-watchdog-group/> (дата звернення 01.11.2019).

4. UK ex-chief rabbi warns of Jewish exodus over anti-Semitism // Deutsche Welle. 2018. 2 September. URL: <https://www.dw.com/en/uk-ex-chief-rabbi-warns-of-jewish-exodus-over-anti-semitism/a-45327621> (дата звернення 01.11.2019).

5. Former UK chief rabbi Lord Sacks: Jeremy Corbyn is a dangerous anti-Semite // Times of Israel. 2018. 28 August. URL: <https://www.timesofisrael.com/former-uk-chief-rabbi-lord-sacks-jeremy-corbyn-is-a-dangerous-anti-semite/> (дата звернення 01.11.2019).

6. The chimera of British anti-Semitism // Versobooks. 2018. 21 August. URL: <https://www.versobooks.com/blogs/3979-the-chimera-of-british-anti-semitism-and-how-not-to-fight-it-if-it-were-real> (дата звернення 01.11.2019).

7. How anti-Semitism in Britain is rooted in the Second World War // The Times. 2018. 23 August. URL: <https://www.thetimes.co.uk/article/antisemitism-in-britain-second-world-war-5ms57flqj> (дата звернення 01.11.2019).

8. Scale of community's London housing crisis revealed by Simon Rocker // Jewish Chronicle. 2018. 12 April. URL: <https://www.thejc.com/news/uk-news/housing-crisis-london-jewish-community-industrial-dwellings-society-1.462228> (дата звернення 01.11.2019).

9. Senior rabbi takes unprecedented step of writing to urge congregants to vote tactically against Labour // Daily mail. 2019. 31 October. URL:

<https://www.dailymail.co.uk/news/article-7634637/Jewish-Labour-groups-refuse-campaign-Jeremy-Corbyn.html> (дата звернення 01.11.2019).

10. Labour's campaign in chaos as senior rabbi urges congregation to vote AGAINST the party and claims a Jeremy Corbyn-led government 'would pose a danger to Jewish life as we know it' // The Jewish Chronicle. 2019. 31 October. URL: <https://www.thejc.com/news/uk-news/senior-rabbi-takes-unprecedented-step-of-writing-to-urge-congregants-to-vote-tactically-against-labo-1.490891> (дата звернення 01.11.2019).

11. Jewish families will leave the UK if Jeremy Corbyn wins general election, Tory chair James Cleverly says // The Telegraph. 2019. 2 November. URL: <https://www.telegraph.co.uk/politics/2019/11/02/jewish-families-will-leave-uk-jeremy-corbyn-wins-general-election/> (дата звернення 01.11.2019).

12. Jews in Numbers // Board of Deputies of British Jews. 2012. 6 June. URL: <https://www.bod.org.uk/jewish-facts-info/jews-in-numbers/> (дата звернення 01.11.2019).

13. 5 Jewish things to know about Boris Johnson // JTA. 2019. 23 July. URL: <https://www.jta.org/2019/07/23/global/5-jewish-things-to-know-about-boris-johnson> (дата звернення 01.11.2019).

14. University and College Union apologies after failing to include Jews on list of groups of Holocaust victims // The Jewish Chronicle. 2019. 2 October. URL: <https://www.thejc.com/news/uk-news/university-and-college-union-apologises-after-failing-to-include-jews-on-list-of-holocaust-victims-1.489545> (дата звернення 01.11.2019).

15. Teacher sacked 'after gas chamber joke to Jewish pupils' // The Independent. 2019. 16 October. URL: <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/teacher-sacked-gas-chamber-newberries-primary-school-hertfordshire-a9157896.html> (дата звернення 01.11.2019).

16. Malaysian PM doubles down on antisemitism in Oxford Union address // The Jewish Chronicle.- 2019.- 20 January. URL: <https://www.thejc.com/news/uk-news/mahathir-mohamad-at-oxf-union-1.478820> (дата звернення 01.11.2019).

17. Antisemitic Malaysian PM Mahathir Mohamad to speak at Cambridge Union // The Jewish Chronicle. 2019. 11 June. URL: <https://www.thejc.com/news/uk-news/malaysian-pm-mahathir-mohamad-to-speak-at-cambridge-union-1.485234> (дата звернення 01.11.2019).

18. Beller Steven Vienna and the Jews. 1867–1938. A cultural history. Cambridge, 1990.

19. Franke Josef The Jews of Austria: Essays on their Life, History and Destruction. London, 1967.

20. Holocaust survivor Marko Feingold, 104, recalls the Anschluss by Philippe Schwab // Times of Israel. 2018. 17 March. URL: <https://www.>

timesofisrael.com/holocaust-survivor-marko-feingold-104-recalls-the-anschluss/ (дата звернення: 01.11.2019).

21. Austrian Police Investigating ‘Antisemitic’ Assault in Violent Rampage in Vienna Jewish District by Ben Cohen. *Algemeiner*. 2018. 20 July. URL: <https://www.algemeiner.com/2018/07/20/austrian-police-investigating-antisemitic-assailant-in-violent-rampage-in-vienna-jewish-district/> (дата звернення: 01.11.2019).

22. Афганский беженец приговорён судом Верхней Австрии году тюрьмы условно за антисемитизм. *Russische Rundschau*. 2015. 24 січня. URL: <http://russischerundschau.com/austria/item/17-afganskyi-bezhenez-prigovoren-sudom> (дата звернення: 01.11.2019).

23. Австрийский чиновник предлагает контролировать процесс ритуального убоя скота. *Russische Rundschau*. 2018. 30 липня. URL: <http://russischerundschau.com/item/515-avstrijskij-chinovnik-predlagaet-kontrolirovat-protsess-ritualnogo-uboya-skota-praktikuemogo-evrejskoj-i-musulmanskoj-obshchiny> (дата звернення: 01.11.2019).

24. Painting looted by Nazis returned to rightful owner. Arutz Sheva. 2018. 13 September. URL: <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/251890> (дата звернення: 01.11.2019).

25. The Famous Leopold Museum Returns Egon Schiele Artwork to Jewish Heiress. *Widewalls*. 2016. 7 April. URL: <https://www.widewalls.ch/egon-schiele-artwork-leopold-museum/> (дата звернення: 01.11.2019).

26. Див.: Joshua D. Zimmerman *Contested memories: Poles and Jews during the Holocaust and its aftermath*. New Brunswick: Rutgers University Press, 2003. 348 pp.

27. Poland gives out record numbers of passports to Israelis by Cnaan Lipshiz. 2018. 24 August. URL: <https://www.jta.org/2018/08/24/news-opinion/poland-gives-record-numbers-passports-israelis> (дата звернення 01.11.2019).

28. Poland appoints ex-banker with Jewish roots as prime minister // *JTA*. 2017. 8 December. URL: <https://www.jta.org/2017/12/08/news-opinion/world/poland-appoints-ex-banker-with-jewish-roots-as-prime-minister> (дата звернення 01.11.2019).

29. Recovered archive show how Polish diplomats helped Jews in WWII // *The News*. 6 August. 2018. URL <http://thenews.pl/1/10/Artykul/376279,Recovered-archive-shows-how-Polish-diplomats-helped-Jews-in-WWII> (дата звернення 01.11.2019).

30. Why ‘Lucky Jew’ imagery is so popular in Poland by Cnaan Lipshiz // *Time of Israel*. 2018. 18 August. URL: <https://www.timesofisrael.com/why-lucky-jew-imagery-is-so-popular-in-poland/> (дата звернення 01.11.2019).

31. *Suddeutsche Zeitung: Antisemitism conference in Vienna: «It's getting worse and worse»* // European Jewish Congress. 22 November 2018. URL: <https://eurojewcong.org/news/ejc-in-the-media/suddeutsche-zeitung-antisemitism-conference-in-vienna-its-getting-worse-and-worse/> (дата звернення: 01.11.2019).

32. *A Shadow over Europe* // CNN poll: Anti-Semitism in Europe. 2018. 28 November. URL: <http://edition.cnn.com/interactive/2018/11/europe/antisemitism-poll-2018-intl> (дата звернення 01.11.2019).

33. *Jews in Netherlands* // World Jewish Congress. 2017. December. URL: <http://www.worldjewishcongress.org/en/about/communities/nl> (дата звернення 01.11.2019).

34. *Dutch Muslim party won't join Amsterdam coalition against anti-Semitism* // JTA. 2018. 9 March. URL: <https://www.jta.org/2018/03/09/news-opinion/dutch-muslim-party-sits-amsterdam-coalition-anti-semitism> (дата звернення 01.11.2019).

35. *Amsterdam Jewish community signs agreement with political parties ahead of municipal elections* // European Jewish Congress. 2018. 7 March. URL: <https://eurojewcong.org/news/communities-news/the-netherlands/amsterdam-jewish-community-signs-agreement-political-parties-ahead-municipal-elections/> (дата звернення 01.11.2019).

36. *Dutch university's professor emeritus questions Holocaust on TV, calls Jews 'parasites'* // JTA. 2017. 15 December. URL: <https://www.jta.org/2017/12/15/news-opinion/world/dutch-universitys-professor-emeritus-questions-holocaust-on-tv-calls-jews-parasites> (дата звернення 01.11.2019).

37. *Far-right website lists 'Dutch Jews' and 'enemies of the people'* // Dutch News. 2017. 28 April. URL: <https://www.dutchnews.nl/news/2017/04/far-right-website-lists-dutch-jews-and-enemies-of-the-people/> (дата звернення 01.11.2019).

38. *Dutch Jews protest developer's plan to turn synagogue into eatery* // European Jewish Congress. 2018. 16 April. URL: <https://eurojewcong.org/news/communities-news/the-netherlands/dutch-jews-protest-developers-plan-turn-synagogue-eatery/> (дата звернення 01.11.2019).

39. *Sweden's Prime Minister Condemns Anti-Semitism in His Country* // The New York Times. 2017. 12 December. P. 44.

40. *Swedish PM: 'Sweden has an anti-Semitism problem'* // The Local Sweden. 2017. 12 December.

41. *Sweden has failed its Jews, ambassador to Israel says* // The Times of Israel. 2018. 5 January.

42. *Intifada is announced from Malmo: «We're going to shoot the Jews...»* // Save my Sweden. 2017. 9 December.

43. Teens apologize for threatening to bomb Swedish synagogue // The Jerusalem Post. 2018. 12 April. P.22.
44. East European Jews in Switzerland By Tamar Lewinsky, Sandrine Mayoraz. Berlin: De Gruyter, 2013. 276 p.
45. Gender, Families and Transmission in the Contemporary Jewish Context by Martine Gross, Sophie Nizard, Yann Scioldo-Zurcher. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2017. 190 p.
46. Swiss government suggests Jewish citizens should pay for their own security by Daniel Sugarman // The Jewish Chronicle. 2016. 4 December. P.16.
47. Outrage as Swiss hotel orders 'Jewish guests' to shower before swimming by Chloe Farand // Independent. 2017. 15 August. P. 47.
48. «Swiss Oskar Schindler» who saved tens of thousands of Jews in WWII honored // The Times of Israel. 2018. 15 February.
49. Israeli street named after Swiss who saved Jews // Swissinfo. 2017. 30 October.
50. A Diary of Four Years of Terrorism and Anti-Semitism: 2000–2005 by Robert Friedmann. Bloomington: iUniverse, 2005. Vol. I. 629 p.
51. Terror: the new anti-semitism and the war against the West by Fiamma Nirenstein. Hanover: Smith and Kraus, 2005. 345 p.
52. French historian Georges Bensoussan sued over 'Arab hate' comment by Shirli Stibon // Jewish Chronicle. 2017. 7 February. P.16.
53. Famille agressée à Livry-Gargan : la communauté juive s'alarme by Stephane Kovacs // Le Figaro. 2017. 11/09. P.36.
54. La faute de Marine Le Pen sur la rafle du Vél' d'Hiv // Le Monde. 2017. 10/04. P.65.
55. Французский суд отправил на 2 месяца в тюрьму антисемита, оскорбившего на улице еврейскую семью // Содружество (Париж). 2017. 6 декабря. С.6.
56. Spain: The «Most Anti-Semitic Country in Europe» by Soeren Kern // Gatestone Institute report. 2011. 7 April. URL: <https://www.gatestoneinstitute.org/2020/spain-anti-semitic> (дата звернення 01.11.2019).
57. El antisemitismo en Espana by Gonzalo Alvarez Chillida, Ricardo Izquierdo Benito. Univ de Castilla La Mancha, 2007. 266 p.
58. La Espana contemporanea ya la Cuestion Judia by Danielle Rozenberg. Castellano: Marcial Pons, 2010. 376 p.
59. «Tanques contra piedras»: la imagen de Israel en Espana by Baer Alejandro // Boletin Elcano. # 94. P.7–12.
60. Why Spain is standing up to BDS – fo now by Cnaan Liphshiz // JTA. 2016. 9 August. URL: <http://www.jta.org/2016/08/09/news->

opinion/world/why-spain-is-standing-up-to-bds-for-now (дата звернення 01.11.2019).

61. Matisyahu: 'Anti-Semitism at Spanish festival was something I never experienced before' by Herb Keinon // Jerusalem Post. 2015. 30 August. URL: <http://www.jpost.com/Diaspora/Matisyahu-Anti-Semitism-at-Spanish-reggae-festival-was-something-I-never-experienced-before-413733> (дата звернення 01.11.2019).

62. Why Spain is standing up to BDS – fo now by Snaan Liphshiz // JTA. 2016. 9 August. URL: <http://www.jta.org/2016/08/09/news-opinion/world/why-spain-is-standing-up-to-bds-for-now> (дата звернення 01.11.2019).

63. Welcome home, 500 years later: Spain offers citizenship to Sephardic Jews by Henru Chu // Los Angeles Times. 2015. 1 October. URL: <http://www.latimes.com/world/europe/la-fg-spain-sephardic-jews-20151001-story.html> (дата звернення 01.11.2019).

64. Why Spain is standing up to BDS – fo now by Snaan Liphshiz // JTA. 2016. 9 August. URL: <http://www.jta.org/2016/08/09/news-opinion/world/why-spain-is-standing-up-to-bds-for-now> (дата звернення 01.11.2019).

65. Portugal Approves 10, 000 Citizenship Request Fkom Descendants of Expelled Jews by Snaan Liphshiz // Forward. 2019. 17 July. URL: <https://forward.com/fast-forward/427782/portugal-approves-10-000-requests-citizenship-sephardic-jews/> (дата звернення 01.11.2019).

66. A soaring number of Sephardic Jews acquired Portuguese citizenship in 2017 // JTA. 2018. 23 February. URL: <https://www.jta.org/2018/02/23/global/a-soaring-number-of-sephardic-jews-acquired-portuguese-citizenship-in-2017> (дата звернення 01.11.2019).

67. Portugal's only rural Jewish community seeks a seat at the table // Times of Israel. 2019. 19 January. URL: <https://www.timesofisrael.com/portugals-only-rural-jewish-community-seeks-a-seat-at-the-table/> (дата звернення 01.11.2019).

68. NY Times apologies for Portuguese cartoon // The Portugal News. 2019. 2 May. URL: <https://www.theportugalnews.com/news/ny-times-apologises-for-portuguese-cartoon/49349> (дата звернення 01.11.2019).

69. Terrorists may attack as other countries become harder // The Portugal News. 2017. 16 October. URL: <https://www.theportugalnews.com/news/terrorists-may-attack-as-other-countries-become-harder/43517> (дата звернення 01.11.2019).